

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ในประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่ม แต่ที่มีจำนวนประชากรอยู่มากมีอยู่ด้วยกัน 5 กลุ่มดังต่อไปนี้ คนไทยเชื้อสายจีนมีจำนวน 75.85% อันดับสองคนไทยเชื้อสายมาเลย์ 12.5% อันดับสามคนไทยภูเขา 8.05% อันดับสี่คนไทยเชื้อสายมอญและเขมร 2.48% อันดับสุดท้ายคือคนไทยเชื้อสายเวียดนาม 1.12% (ดวงกมล วรรณนิตย์, 2539:3) ในเขตพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจะมีประชากรส่วนใหญ่ประมาณ 85% จะเป็นชนชาติพันธุ์กลุ่มไทย-ลาว เช่น ลาวเวียง ลาวทวน ลาวพวน ลาว-ไทยโคราช ภูไท ลื้อ ย้อ ฯลฯ นอกจากนั้นจะเป็นชนชาติพันธุ์กลุ่มมอญ-เขมร เช่น เขมรส่วย (กวย) ข่า ชมุ โส ชอง แสก เขอ กะเลิง ชาวบน (ญ้อกร หรือเนียะกุล) ฯลฯ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536: 110-130)

ชาวเขอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบในบริเวณแถบอีสานใต้และอีสานเหนือบางส่วนรวมทั้งพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในครั้งที่นครจำปาศักดิ์ถูกปกครองโดยกษัตริย์ขอมนั้น ชาวข่า ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในบริเวณนั้น ชาวข่านี้จะเรียกตัวเองหลายอย่าง เช่น จะ ระแต บุร กวย ฯลฯ ข่ามีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง อยู่กระจายตามเมืองขึ้นของจำปาศักดิ์ เนื่องจากในสมัยที่จำปาศักดิ์ตั้งเป็นรัฐอิสระ มีเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ปกครองราว พ.ศ. 2251-2275 (ประชุมพงศาวดารภาค 4 เล่ม 3: 190) ได้ขยายอำนาจเข้าครอบคลุมเขตพื้นที่เมืองอีสาน ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร อุบลราชธานี สุรินทร์ และศรีสะเกษ ได้อพยพชนชาวข่า ลาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขง พวกข่าที่อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ได้แก่ พวกข่าจะแต ข่าวะ ข่าบุร ข่ากวย (กวย) ส่วนพวกที่อยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กวย (จิตร ภูมิศักดิ์, 2524: 427) ซึ่งเดิมพวกกวยนี้อาศัยอยู่ในเขตเมืองอัตปือ แสนปาง สารวัน อพยพมาอยู่ในประเทศไทยเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ เรียกพวกนี้ว่า "ข่าส่วย" ซึ่งมีทั้งส่วยที่อยู่เขตแดนเขมรและส่วยที่ติด เขตแดนลาว ส่วยที่อยู่ใกล้เขมรบางพวกยังคงรักษาวัฒนธรรมภาษาของตนเองเอาไว้ เรียกว่า "เขอ" (จิตร ภูมิศักดิ์, 2524: 437) สำหรับข่ากวยหรือกวย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 ให้ความหมายว่า กวย คือ ชาติข่าในตระกูลมอญ-เขมร (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525, 2526: 63) และจากการศึกษาชนกลุ่มชาติพันธุ์

ในประเทศไทยของหน่วยงานทหารสหรัฐอเมริกา ได้จัดชนชาติพันธุ์ชาวเขมเป็นกลุ่มหนึ่งของกวยหรือกวย ซึ่งก็คือ กวยเขม ต่อมาจึงเรียกสั้น ๆ ว่า เขม พวกนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานีและศรีสะเกษ (The Department of the Army Pamphlet, 1970: 2) ดังนั้น ชาวเขมก็คือชนชาติหนึ่งของชาวกวยหรือชาที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยเนื่องจากสาเหตุหลายอย่าง คือ ในราว พ.ศ. 2224-2225 ได้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบในเวียงจันทน์ จึงมีผู้นำพาพวกชาวช่าอพยพมาตามเมืองที่อยู่ตามรายทางทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของเจ้าปาศักดิ์ และในราว พ.ศ. 2320 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้ยกกองทัพไปตีนครจำปาศักดิ์เนื่องจากกรณี พระวอ ชาวเขมจึงพากันอพยพหนีมายังประเทศไทย (เดิม วิชาคนพจนกิจ, 2515: 65)

Seidenfaden (1952) ได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมในบทความเรื่อง "The Kui People of Cambodia and Siam" ในบทความ Seidenfaden ได้แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์กวย ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ พวกกวยใหม่ (Kui Mai) กวยมโล (Kui Mlo) กวยโย (Kui Yo) และกวยมเลา (Kui Mlao) ซึ่งกวยโยตามความหมายของ Seidenfaden ก็คือ กวยเขม นั่นเอง ในปี ค.ศ.1917 มีพวกกวยเขมอาศัยอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่บริเวณแม่น้ำมูลและเทือกเขาพนมดงรัก เช่น พื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี ในอำเภอเดชอุดม จังหวัดศรีสะเกษ ที่อำเภอเมือง, ชุขันธ์, ราชีโคก, อุทุมพรพิสัย ในจังหวัดสุรินทร์ ที่อำเภอรัตนบุรี และจังหวัดมหาสารคาม ที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ปัจจุบันคนที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวคือพวกลาวส่วย ซึ่งเมื่อก่อนก็คือกวยโย แต่ได้ลิ้มภาษาของบรรพบุรุษตนเองไปแล้ว โดยที่อาจจะนับเลขในภาษาโยได้เพียง 1-10 เท่านั้น นอกจากนั้นที่หมู่บ้านลำดวนใหญ่ (อยู่ทางตอนใต้ของอำเภอเมือง ศรีสะเกษ ระหว่างทางไปอำเภอชุขันธ์) เป็นหมู่บ้านของพวกลาวส่วย ซึ่งจากข้อสันนิษฐานพบว่าพวกลาวส่วยนี้เดิมอาจจะเป็นพวกกวยมโล และกวยมโลเมื่อก่อนนี้อาจเป็นพวกโย เนื่องจากมีภาษาและวัฒนธรรมแบบพวกโย

ในอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 4 (อ้างถึงใน Taweepom Suwannaroj, 1980: 3) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพวกเขม ไว้ว่า ในช่วงสมัยกรุงธนบุรีตอนปลาย ได้เกิดสงครามระหว่างไทยกับเวียงจันทน์ พระยาดักศิลา เจ้าเมืองคงซึ่งอยู่ทางเหนือของหลวงพระบาง ได้พาพวกเขมอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณอำเภอราชีโคกและได้ตั้งชื่อของหมู่บ้านว่า "เมืองคงโคก" ตามชื่อเมืองเดิมที่ได้อพยพมา

พวกกวยโยในราชีโคกมีเรื่องนิยายปรัมปราที่เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง โดยที่กล่าวว่า เมื่อประมาณปี ค.ศ.1810 พระยาดักศิลาซึ่งถูกกตชื่จากกษัตริย์พม่า ได้อพยพพาชาวเขมทั้งชายและหญิงประมาณ 500 คนมาตั้งถิ่นฐานที่เวียงจันทน์ และถูกปกครองโดย

กษัตริย์อนุ ซึ่งก็ไม่ได้รับการปฏิบัติโดยดี พวกเขोजึงได้ทำการอพยพอีกครั้ง โดยสองตามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองคง นครจำปาศักดิ์ แต่ก็ถูกกดขี่ข่มเหงอีก จึงได้อพยพเร่รอนมาอยู่ที่อำเภอขุขันธ์ และได้ตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยมาจนทุกวันนี้

ระบบความเชื่อนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรม เพราะว่าเป็นที่รวมของความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรม ความเชื่อจะสะท้อนเข้าไปในทุกๆ พฤติกรรมของมนุษย์ แต่ในขณะที่ชวกันส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรมก็จะมีส่วนหล่อหลอมระบบความเชื่อเหมือนกัน ดังนั้นถ้าเราจะทำความเข้าใจมนุษย์ว่าทำไมจึงคิด จึงแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา เราก็จะต้องศึกษาทำความเข้าใจถึงระบบความเชื่อของมนุษย์เสียก่อน ในทุกสังคมและวัฒนธรรมต่างก็มีระบบความเชื่อและความเชื่อทางศาสนาเป็นของตนเองตามลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตน พิธีกรรมเป็นการทำให้ความเชื่อกลายเป็นสิ่งรูปธรรม ทำให้ความต้องการหรือความเชื่อของมนุษย์บรรลุผล มนุษย์เชื่อว่าพิธีกรรม จะเป็นกลวิธีที่ใช้ในการ "ต่อรอง" หรืออีกนัยหนึ่ง "ควบคุม" อำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ตามที่มนุษย์ร้องขอหรือบนบาน พิธีกรรมจึงเป็นสื่อและวิธีการที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารและต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้น กระบวนการทั้งหมดจะเสร็จสมบูรณ์และยังความมั่นใจให้กับมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมอาจเป็นพระ พราหมณ์ หมอธรรม คนทรง หมอผี ซึ่งเราเชื่อว่าเป็นผู้มีอำนาจในการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมจึงเป็นหลักประกันให้กับจิตใจของเราว่า เมื่อเราประกอบพิธีกรรมแล้ว เทวดาหรือผู้มีอำนาจ คงได้ยื่นคำบนบานของเราและคงช่วยเรา ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในเรื่องของศาสนา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533: 8-9)

แม้ว่าชาวเขोजึงพูดภาษาเขอและเรียกตนเองว่า "ชาวเขอ" แต่ก็มีวัฒนธรรมส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของทางภาคอีสานของไทย และมีวัฒนธรรมบางส่วนเหมือนกับวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ของชาวเขอก็จะได้รับอิทธิพลมาจาก "ฮัตถิลบสอง" ซึ่งเป็นประเพณี 12 เดือนของชาวอีสาน เช่น บุญข้าวจี่ บุญบั้งไฟ บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน ผสมผสานกับงานบุญตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธ เช่น บุญพระเวส บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน และยังมีคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ นอกจากนี้ยังมี ความเชื่อเกี่ยวกับการถือผี เช่น ผีปู่ตา ผีตาแฮก

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมพิธีกรรมและงานบุญต่าง ๆ ในแต่ละเดือนที่ปฏิบัติในหมู่บ้าน

เดือน	กิจกรรม
1	พิธีงานบุญปีใหม่
2	-
3	พิธีงานบุญข้าวจี พิธีงานบุญมาฆบูชา พิธีรำผีฟ้า
4	พิธีงานบุญพระเวส
5	พิธีแบ่งฤดูปีเดือน พิธีงานบุญสงกรานต์
6	พิธียกพระก่อเจดีย์ทราย พิธีเลี้ยงปู่ตา พิธีงานบุญบั้งไฟ
7	พิธีงานบุญวิสาขบูชา พิธีเลี้ยงผีตาแฮก
8	พิธีงานบุญเข้าพรรษา
9	-
10	พิธีงานบุญข้าวสาก
11	พิธีงานบุญออกพรรษา
12	พิธีงานบุญกฐิน พิธีงานบุญลอยกระทง

การประกอบพิธีกรรมของชาวเขอ มีพื้นฐานมาจากคติความเชื่อผสมผสานกันระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผี ดังนั้นปัญหาวิจัย คือ ต้องการทราบว่าความทันสมัยมีผลกระทบต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวเขอในหมู่บ้านสำโรงโคเผ่าอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ต้องการศึกษถึงความทันสมัยของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
2. ต้องการศึกษาระบบความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
3. ต้องการศึกษาดังพิธีกรรมทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
4. ต้องการศึกษาดังวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการวิจัยเฉพาะระบบความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น โดยสถานที่ศึกษาจะศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสำโรง (หมู่ 3) และหมู่บ้านโคเคาะ (หมู่ 4) ตำบลพรหมสวัสดิ์ อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ เท่านั้น เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นชาวเยอ พูดภาษาเยอเป็นภาษาแรกสำหรับการสื่อสารชีวิตประจำวัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาหลายประการ ดังนี้

1. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงความทันสมัยของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
2. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงระบบความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
3. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงพิธีกรรมทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ
4. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เยอในจังหวัดศรีสะเกษ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรม (Culture)

ในทางมานุษยวิทยา “วัฒนธรรม” หมายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมทั้งผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วย (จามพิศ สัตย์สงวน, 2543: 20) โดยมีนักมานุษยวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

Edward Tylor ศาสตราจารย์ทางมานุษยวิทยาคนแรกของโลกชาวอังกฤษ ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือสิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่นๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่างๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม

C. Kluckhohn and W.H. Kelly ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาจเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือไม่มีเหตุผลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของมนุษย์

A.L. Kroeber ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มาจากการเรียนรู้และที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นผลที่ได้แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่างๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ส่วนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วย ความคิดตามประเพณี (ที่มีประวัติศาสตร์และมีการเลือกมาจากหลายๆ อย่าง) และค่านิยมที่ติดตามมา ระบบวัฒนธรรมนั้นอาจพิจารณาในแง่หนึ่งว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่ง มันเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการกระทำต่อไป

จากค่านิยมที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถที่จะสรุปความหมายของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และยังรวมผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ทักษะค่านิยมสิ่งของต่างๆ ที่คนทำขึ้นและความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่งๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม

ระบบวัฒนธรรม

โดยทั่วไปสังคมต่าง ๆ มีปัญหาต้องแก้ไขเหมือนกัน ปัญหาพื้นฐานดังกล่าว คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ ปัญหาปากท้อง ความขัดแย้ง การอบรมสั่งสอน สมาชิกใหม่ ความลึกลับและอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ การติดต่อสื่อสาร การแสดงออก และการพักผ่อนหย่อนใจ สังคมทุกสังคมจึงต้องมีระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรม คือ ระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบศาสนา ระบบการแพทย์และสาธารณสุข ระบบการสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ เราเรียกวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เหล่านี้ว่า “วัฒนธรรมสากล” (Universal Culture) เพราะเป็นวัฒนธรรมที่มีในทุกสังคม ไม่มีข้อยกเว้น แต่อาจเป็นแบบไม่เป็นทางการก็ได้

ตารางที่ 2 แสดงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

ปัญหาพื้นฐาน	ส่วนของวัฒนธรรม
ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศ และการควบคุมเพศสัมพันธ์	ระบบเครือญาติ
ปัญหาเรื่องปากท้อง	ระบบเศรษฐกิจ
ปัญหาการขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม	ระบบการเมืองการปกครอง
ปัญหาเรื่องลึกลับอำนาจเหนือธรรมชาติ	ระบบศาสนาและความเชื่อ
ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ	การแพทย์และสาธารณสุข
ปัญหาเรื่องการสื่อสาร	ระบบการสื่อสาร
ปัญหาเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออก	ศิลปะ
ปัญหาเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ	นันทนาการ

หัวใจของวัฒนธรรม

ปรับจาก งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, สำนักพิมพ์รามการพิมพ์, 2548: 49

ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นระบบพฤติกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ต่อมาความคิดก็เริ่มแตกฉานจากสิ่งของและระบบที่หยาบๆ ก็กลายมาเป็นสิ่งของที่ติงาม ฝุงยากซับซ้อนขึ้น ดังนั้น วัฒนธรรมจึงไม่ใช่ลักษณะเฉพาะคงที่และตายตัว ดังจะได้สรุป ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบความคิดของมนุษย์ (Cognitive Systems) ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบทางชีวภาพ (Biological System) จะรวมทั้งระบบสมอง ระบบประสาท และระบบจิตใจ
2. วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สิ่งที่คงที่ตายตัว
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเรียนรู้มาจาก สมาชิกรุ่นก่อนตน เกิดจากการเรียนรู้และลองผิดลองถูก
4. วัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวม บุคคลต้องเรียนรู้ที่จะประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม (นิยพวรรณ วรณศิริ, 2540: 44-46)

องค์ประกอบทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา
2. องค์การ (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เช่น ครอบครัว
3. องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ
4. องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเป็น ค่านิยมและอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 35-36)

ประเภทของวัฒนธรรม

นักมานุษยวิทยาแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัฒนธรรม (Non-Material Culture)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ ซึ่งก็คือสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีรูปร่างขนาดแตกต่างกันไป

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ เพราะไม่มีรูปร่าง แต่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก วัฒนธรรมประเภทนี้แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ดังนี้

2.1 สถาบันสังคม คือ ส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข

2.2 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้มี 5 ประเภทย่อย คือ ศาสนา ความเชื่อทางสังคม ค่านิยม ประเพณีต่างๆ และกฎหมาย

2.3 ศิลปะ หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์และวรรณกรรม ศิลปะจะเป็นได้ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

2.4 ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารติดต่อกัน ภาษาในที่นี้หมายถึงภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่างๆ ด้วย

2.5 พิธีกรรม คือ ขั้นตอนของประเพณีต่างๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543: 53-54)

แนวคิดที่เกี่ยวกับการติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation or Cultural Contact)

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 4) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เนื่องจากกลุ่มบุคคลต่างวัฒนธรรม มีการติดต่อโดยตรงต่อเนื่องกัน ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิม ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม อย่างไรก็ตามก็แต่ละกลุ่มก็คงดำรงชีวิตตามแบบอย่าง วัฒนธรรมในหมู่ของตนอยู่ ไม่ได้ถูกทำให้สมานกลมกลืนกันเข้าไปในอีกกลุ่มหนึ่งที่เดียว

งามพิศ สัตย์สงวน (2543: 38) กล่าวว่า การติดต่อทางวัฒนธรรมเป็น ปรัชญาการทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเมื่อชน 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าเป็นการติดต่อเป็นไปในระยะสั้นๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพล ที่ยาวนาน แต่ถ้าติดต่อกันยาวนานขึ้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ ซึ่งอาจ เป็นการให้อิทธิพลแต่เพียงฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้ รวมถึงกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่

Steven Vago (1989) กล่าวว่า การติดต่อทางวัฒนธรรมเป็นการรับเอาวัฒนธรรม อื่นๆ จะเป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุจากวัฒนธรรมอื่นมีผลจากการติดต่อระยะยาว สามารถทำได้ หลายทาง เช่น ผลของสงครามการค้าได้ชัยชนะ โอกาสทางการทหาร การตั้งอาณานิคม การเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารี หรือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอาจเป็นผลผลิตผลโดย การอพยพหรือการขนส่งของแรงงานถึงแม้ว่าจะเป็นการทาสหรือนักโทษที่ถูกเนรเทศ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางตรงประกอบด้วย การสื่อสารมวลชนและความรู้

Bodley (1976) กล่าวว่า การติดต่อทางวัฒนธรรม คือ การที่กลุ่มผู้ด้อยกว่า รับวัฒนธรรมที่อ้างว่ามาจากกลุ่มมีอำนาจเหนือกว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ในสามัญ สำนึกเป็นการขีมิวัฒนธรรมในสถานการณ์หนึ่งของความสัมพันธ์ต่ำกว่ากับสูงกว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดที่เกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation)

Foster (1969) ได้อธิบายว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม คือ ปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่อง และได้มีการหิบบิซึม แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้กันที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ออก จนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย

อมรา พงศาพิชญ์ (2537) กล่าวถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือการที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งรับเอาวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่งในทุกกรณี จนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไปมีการยอมรับทางสถานภาพว่ามีฐานะในสังคมเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติไม่ว่ากรณีใดๆ และเจ้าตัวเองก็มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น และประพุดติเหมือนสมาชิกคนอื่น ๆ ของสังคมนั้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ได้แก่ การย้ายถิ่น (Migration) การประกอบอาชีพ (Occupation) การแต่งงานเข้ากับสมาชิกของสังคมใหญ่ (Intermarriage) การศึกษา (Education) และนโยบายของรัฐ (Assimilation)

งามพิศ สัตย์สงวน (2543: 39) กล่าวถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรมว่าเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการติดต่อระหว่างวัฒนธรรม เป็นผลมาจากการที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ แทนที่วัฒนธรรมของตนเองด้วยวัฒนธรรมอื่น โดยทั่วไปกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ต่างๆ กระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมย่อยด้วย

แนวคิดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change)

Laner (1981) กล่าวสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติในทุกสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยมองว่า เป็นปรากฏการณ์ในสังคมระดับต่างๆ ของมนุษย์ การศึกษาอาจจะศึกษาในระดับเดียวหรือหลายระดับ การเปลี่ยนแปลงในระดับหนึ่งไม่จำเป็นต้องสำคัญต่ออีกระดับหนึ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงแต่ละระดับจะต้องสัมพันธ์กับปัจจัยด้วย และความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดเป็นวัฏจักร เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรม

สนิท สมัครการ (2525) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวประเพณี ธรรมเนียมวิถีปฏิบัติต่างๆ ของคนในสังคม วัฒนธรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ซึ่งรวมทั้งการสร้างเทคนิควิทยาใหม่ๆ (New Technology) และการคิดสร้างธรรมเนียมประเพณี หรือระบบความเชื่อใหม่ๆ (Social Invention) ด้วยเทคนิควิทยาหรือธรรมเนียมประเพณีรวมทั้งความเชื่อใหม่ๆ เมื่อได้มีการยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลายในสังคมแล้ว

2. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปด้วยการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกัน (Culture Borrowing) นั้น ปรากฏว่ามีอยู่เสมอมาในสังคมมนุษย์ต่างๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นการติดต่อทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยทางตรงก็คือ การที่คนต่างวัฒนธรรมกันได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมต่อกันซึ่งอาจจะเป็นไปได้หลายรูปแบบ อาทิ ทูตการเมือง การค้า การศึกษาในต่างประเทศ รวมทั้งการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่างๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคม และวัฒนธรรม เป็นต้น การที่คนต่างวัฒนธรรมมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างของวัฒนธรรมอื่น ที่แตกต่างกันไปจากวัฒนธรรมของตนในเวลานานพอสมควร อาจจะเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือในบางส่วนของวัฒนธรรมทั้งสองก็ได้ นอกจากการติดต่อโดยตรงแล้ว วัฒนธรรมยังอาจติดต่อกันได้โดยผ่านสื่อต่างๆ ที่มีใช้ตัวบุคคลได้อีก ก็คือสื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น

นิยพรรณ วรณศิริ (2540: 274) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมได้เคยประพฤติปฏิบัติติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ไปสู่แบบแผนใหม่ที่ยังไม่เคยชินมาก่อน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นเรื่องของขบวนการของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการทำงานโดยอัตโนมัติของระบบจิตใจของมนุษย์ ซึ่งรับเอาความคิดใหม่ๆ เข้ามาโดยไม่ระลึกรู้ การเปลี่ยนแปลงเป็นการเคลื่อนไหว (Dynamics) ซึ่งผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงก็คือผู้ที่หวังให้เกิดการเคลื่อนไหวแล้วมีผลดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ตนประสพอยู่ แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไปว่าการเปลี่ยนแปลงจะได้ผลในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างเดียว เปลี่ยนแปลงแล้วอาจจะอยู่ที่เดิม หรือเปลี่ยนแปลงแล้วอาจเลวลงก็ได้

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1. ขบวนการทางจิตวิทยา

การรับรู้ (Perceiving) แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ การรับรู้โดยไม่รู้ตัว (Subliminal Perception) ได้แก่ การที่คนเรารับความรู้สึกที่คล้ายกัน และแสดงพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกัน โดยไม่รู้ตัว เช่น ความรู้สึกประทับใจของผู้ฟังที่มีต่อผู้กล่าวสุนทรพจน์ การแสดงออกบนใบหน้าที่แสดงถึงความสนใจ ความโกรธ เกลียด ฯลฯ ถ้าเข้าใจสังคมและวิถีชีวิตของคนในสังคม ก็จะเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานได้โดยอัตโนมัติ การเปลี่ยนแปลงนี้มีสาเหตุมาจากภายนอก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมและเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) อีกประเภทหนึ่งคือ การรับรู้กึ่งรู้ตัว (Marginal Perception) ได้แก่ การรับรู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัวมนุษย์ โดยรู้ตัวว่าอะไรเป็นอะไรแต่ก็ไม่แสดงออกเปิดเผยถึงการรับรู้ นั้น ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ใส่ใจเท่าใดนัก มีผลทำให้เกิดข้อมูลเพื่อปรับเปลี่ยนในพฤติกรรมต่างๆ ได้

2. ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว

บางครั้งที่เราได้ผ่านประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมานานแล้วจนลืมนึกถึง แต่จะมีผลต่อพฤติกรรมของเรา เมื่อถึงเวลาหนึ่งก็อาจแสดงออกมาโดยคิดว่ามันเป็นคือพฤติกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นที่แท้จริงแล้วเป็นพฤติกรรมที่รับมาจากสถานการณ์ในอดีต ในบางครั้งเราก็ลอกเลียนรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมมาเป็นของตนและมักจะลืมนึกไปว่าเป็นส่วนที่รับผู้อื่นมา ประสบการณ์ในอดีตที่คิดว่าลืมนึกเหล่านี้อาจจะถูกนำไปเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมโดยได้มีการนำมาคัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์และสภาพแวดล้อมทำให้เกิดมีพฤติกรรมปรับปรุงมาใช้ในสังคมหลากหลายมากขึ้น

3. การเรียนรู้

การเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมเป็นมูลเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งอาจจะไม่ตั้งใจที่จะเรียนรู้รูปแบบของวัฒนธรรมของผู้อื่นแต่ก็มักจะปฏิบัติตามเงื่อนไขของสังคมด้วยการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ และประพฤติกฎปฏิบัติตาม การปฏิบัติซ้ำๆ การสังเกตการณ์ และการเรียนหรือศึกษาโดยตรง เป็นที่มาของการเรียนรู้สังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

4. การเปลี่ยนแปลงนิสัย กิจวัตร หรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ

มนุษย์จะมีความรู้ การศึกษา เปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมกิจวัตรและนิสัยโดยไม่รู้ตัว อยู่ทุกเวลาในที่ นั่นคือได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นแล้ว บางครั้งบุคคลอาจจะรู้ตัว และจงใจยกเลิกรูปแบบพฤติกรรมเก่าๆ ก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากการเบื่อความซ้ำซากและจำเจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสองรูปแบบจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ

5. การเลียนแบบ

มนุษย์จะมีความรู้ การเลียนแบบกันอย่างไม่ตั้งใจอยู่เสมอ เช่น การเลียนแบบท่าทาง ส่วนงานการพูด การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้มีการเรียนรู้แบบอย่างมาก่อน การเลียนแบบเป็นเรื่องของบุคคลและกลุ่ม เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาใช้ เป็นการยอมรับหรือเป็นการสร้างสิ่งใหม่ๆ หรือเป็นการหยิบยืมวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากต่างถิ่น มาใช้ โดยนำมาดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้น

6. ความคิดเห็น

เป็นข้อสันนิษฐานหรือขบวนการเสนอความคิดเห็นและการเปรียบเทียบเรื่องใด เรื่องหนึ่งให้ผู้อื่นฟัง การใช้ความรู้สึกส่วนตัวตัดสินเหตุการณ์และผู้อื่น โดยที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ถึงความจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ เพียงพอ หรือเป็นการเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะซึ่งทำให้ผู้อื่นติดตามคล้อยตามจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยมของผู้อื่นได้

7. การโยกย้ายถิ่น

เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ การโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยัง แหล่งใหม่ ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องเข้ากับถิ่นที่ใหม่และกลุ่มคนใหม่ที่บุคคลย้ายเข้าไปอยู่ด้วย การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมจะเกิดขึ้นเพื่อให้คนกลุ่มใหม่ยอมรับเข้าพวกและจะไปมีผลให้วัฒนธรรมของผู้ที่ย้ายมาใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยจนเป็นที่สังเกตเห็นได้ในที่สุด

8. สภาวะจิตไร้สำนึก

สภาวะจิตไร้สำนึกจะบงการพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ สภาวะการณ์เช่นนี้เกิดจากความเคยชินในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคมที่ฝังใจมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จึงมักกระทำการใด ๆ โดยอัตโนมัติและไม่รู้ตัว นอกจากนี้การต้องการการยอมรับจากผู้อื่นจึงต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามผู้อื่น ซึ่งจะเกิดขึ้นในตัวของมนุษย์เองโดยไม่รู้ตัวและเป็นกลไกที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมในเชิงนามธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน

และวัฒนธรรมพื้นฐานต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองนี้จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับอัตราความแข็งแรงหรือความอ่อนแอของวัฒนธรรมนั้น ๆ ค่านิยมของประชาชนนั้น เปลี่ยนยากมากต้องอาศัยระยะเวลาเพราะบุคคลได้สั่งสมค่านิยมของตนเป็นเวลานาน มาก่อน การเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้ตัวเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของบุคคลซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนไปที่ละน้อย

9. การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม

ความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขึ้นได้ เพราะพฤติกรรมของกลุ่มสังคมที่มีการรับอารมณ์และแสดงออกทางอารมณ์ร่วมกัน เช่น การเชียร์กีฬา การเดินขบวนประท้วง ฯลฯ กลุ่มคนที่ร่วมในเหตุการณ์เดียวกันจะมีการแสดงออกถึงการยอมรับอารมณ์และความรู้สึกของกันและกัน ความรู้สึกร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ง่ายและรวดเร็ว (นิยพวรรณ วรรณศิริ, 2540: 274-277)

รูปแบบและองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1. ทัศนคติ เป็นตัวกำหนด บุคลิก และท่าที ในการแสดงออกของบุคคล ทัศนคติ ที่ก่อตัวในบุคคลในช่วงเวลาอันยาวนานและติดฝังแน่น และยากต่อการถอดถอนเปลี่ยนแปลง แต่ก็สามารถจะถูกเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะง่ายหรือยาก ช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับตัวแปรร่วม หลายๆ อย่าง เช่น ขบวนการปลูกฝังวัฒนธรรม (Enculturation) กลุ่มบุคคลที่สังกัด ผู้นำกลุ่มนวัตกรรมที่ถูกนำมาสาธิต ฯลฯ อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจะมี อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลมาก เนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นต้อง อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและพึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้นการปรับตัวให้คล้อยตามกลุ่มคือการอยู่รอด

2. ค่านิยม จะเป็นส่วนประกอบสำคัญทางสังคม บางสังคมบุคคลให้คุณค่ากับเงินตราสูงมาก บางสังคมก็ให้คุณค่าโลหะธาตุที่หายาก เช่น ทองคำ บางสังคมนำศีลธรรมและความสวยงามมาเป็นค่านิยมหลัก และผลประโยชน์มาเป็นค่านิยมรอง ค่านิยมเป็น องค์ประกอบของวัฒนธรรมจึงไม่มีกฎเกณฑ์ที่กำหนดท่าทีและทิศทางของพฤติกรรมของกลุ่ม เพราะฉะนั้นในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ในสังคมด้วย

3. บรรทัดฐานและพันธะทางสังคม คือ แนวทางที่สังคมวางไว้ให้สมาชิกในสังคม ประพฤติปฏิบัติในแนวเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม บรรทัดฐานและพันธะทางสังคมมีความคล้ายคลึงกัน แต่พันธะทางสังคมไม่ได้เกิดมาจากบรรทัดฐาน แต่เกิดมาจากความผูกพันทางสังคมและทำให้อันติดต่อกัน ซึ่งเป็นข้อบังคับทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนทั่วไป ด้วยเหตุผลและสถานการณ์ต่าง ๆ บางครั้งก็มีข้อยกเว้นไม่ปฏิบัติก็ได้ เช่น การให้สิ่งของกัน ผู้รับต้องให้สิ่งของกลับเป็นการตอบแทน บางครั้งอาจจะไม่มีสิ่งของตอบแทนกลับก็ได้ หากไม่มีการลงโทษทางสังคมที่รุนแรง กฎพันธะนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และกฎนี้จะส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เนื่องจากปฏิบัติตามพันธะทางสังคมทำให้คนคบหากันง่าย และนำไปสู่การทำตามกันและคิดตามกัน ส่วนบรรทัดฐานนั้นเป็นผลมาจากความคิดแนวเดียวกันของคนในสังคมที่ได้พัฒนามาเป็นกฎระเบียบให้คนปฏิบัติตามได้ด้วยความเคยชิน บรรทัดฐานเป็นกฎสังคมที่แน่นอนและเป็นโครงสร้างของวัฒนธรรมที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย ปกติใช้เวลายาวนานในการเกิดเปลี่ยนแปลง และยกเลิก การลงโทษผู้ฝ่าฝืนบรรทัดฐานจะเห็นได้เด่นชัดแต่ไม่เป็นการ (นิยพวรรณ วรณศิริ, 2540: 277-279)

แนวคิดที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation)

H. G. Barnett (1953) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า หมายถึง ความคิด พฤติกรรมและหรือสิ่งของซึ่งเป็นผลผลิตของพฤติกรรมและเป็นสิ่งใหม่ในแง่ของคุณลักษณะและแตกต่างไปจากสิ่งที่เคยมีอยู่ ขบวนการนี้เป็นขบวนการทางจิตวิทยาเกี่ยวข้องกับทดแทนของคุณลักษณะไม่ใช่จำนวนและไม่ใช่การเพิ่มหรือการลดของปริมาณ ถึงแม้ว่าเราจะเห็นผลผลิตของความคิดและพฤติกรรมในลักษณะของรูปธรรมเป็นจำนวนมากใหญ่หรือเล็ก มากหรือน้อยกว่าสิ่งที่มีอยู่และเป็นอยู่

นิยพวรรณ วรณศิริ (2540: 290) ได้สรุปความหมายของนวัตกรรมว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ที่เข้ามาแทนที่ของเก่าที่มีอยู่ในสังคม ในรูปของสิ่งของและสิ่งประดิษฐ์ที่ผลิตโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่ ที่จริงแล้วสิ่งที่เราเห็นได้คือตัวแทนของความคิดเท่านั้นเอง นวัตกรรมจะเป็นการเพิ่มขึ้นทางความคิดไม่ใช่จำนวน

ปัจจัยในการรับนวัตกรรม

นวัตกรรมเป็นโครงสร้างที่สำคัญในขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มนุษย์จะรับนวัตกรรมหรือไม่และรับในลักษณะใด ช้าหรือเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวกับคนและวิธีการ

1.1 เพศ (Sex) Goldsen and Ralis (อ้างถึงใน นิยพรรณ วรณศิริ, 2540: 291-293) ได้ทำการวิจัยที่ตำบลบางชัน อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ในช่วงปี 1954-1956 พบว่า เพศชายรับนวัตกรรมได้ดีกว่าและเร็วกว่าเพศหญิง เพราะผู้ชายนั้นเป็นคนใจกล้าหน้าทอนกว่าผู้หญิง ไม่ค่อยละอายที่จะแสดงพฤติกรรมแปลกใหม่หรือการใช้ของแปลกใหม่ที่ผู้หญิงไม่ค่อยจะกล้าใช้เป็นคนแรก อีกประการหนึ่ง ผู้ชายสามารถทำความเข้าใจกับคนอื่นยากกว่าคนต่างวัฒนธรรมได้ดีกว่าผู้หญิง เพราะมีความกล้าเสี่ยงภัยมากกว่าหญิง

1.2 อายุ (Age) จากงานวิจัยเดียวกันพบว่า คนอายุน้อยรับนวัตกรรมได้ดีกว่าคนอายุมาก เนื่องจากเด็กหนุ่มสาวมักจะกล้าแสดงออกหรือมีพฤติกรรมแปลกๆ มากกว่าผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ได้อบรมปมนิสัยให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมเดิมมาในช่วงระยะเวลายาวนานกว่าเด็กและมักยึดติดอยู่กับค่านิยมเดิมอย่างเหนียวแน่นด้วยความเคยชิน จึงมักจะไม่ยอมรับสิ่งแปลกใหม่

1.3 การศึกษา (Education) ผู้ที่มีการศึกษามักจะเป็นคนที่มีจิตใจเปิดกว้างยอมรับผู้อื่นได้ง่ายกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย อีกประการหนึ่ง การศึกษาส่งเสริมให้คนได้มีประสบการณ์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างมากและตัวของการศึกษาก็เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง การศึกษาจึงสอนให้คนมีเหตุผลเข้าใจและยอมรับสิ่งแปลกใหม่ได้ง่าย

1.4 องค์กรเผยแพร่วัตกรรม (Innovation Organization) ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงสังคม มีความสามารถ มีการวางแผน และมีวิธีการที่ดี เห็นถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งพร้อมที่จะรับผิดชอบและแก้ไขเหตุการณ์ที่เป็นผลจากการรับนวัตกรรมมาใช้เสมอ

1.5 ผู้นำสาธิตนวัตกรรม (Change Leaders) เป็นตัวแปรที่สำคัญมากถ้าผู้นำการใช้นวัตกรรมใหม่ๆ มีมนุษยสัมพันธ์ มีศิลปะ มีความมั่นใจในตนเอง มีเสน่ห์จริงใจ มีความรับผิดชอบ ฯลฯ ย่อมทำให้ผู้ตามมีความกระตือรือร้นที่จะทำตามผู้นำ เพราะมีความ

รู้สึกยอมรับในตัวผู้นำเป็นพื้นฐาน นอกจากนั้นยังต้องเป็นคนที่มีความเสี่ยง มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าผู้รับนวัตกรรมด้วย

1.6 วิธีการเผยแพร่วัตกรรม (Innovation Methods) ปัจจัยข้อนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และศิลปะของผู้นำในการสาธิตนวัตกรรม โดยปกติแล้วมีวิธีการมากมายหลายอย่างในการนำนวัตกรรมมาแนะนำให้คนในสังคมได้รู้จัก วิธีที่ดีที่สุดขึ้นอยู่กับ ศิลปะ และพรสวรรค์ของผู้นำในการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

1.7 วัตุนวัตกรรม (Innovation Objects) วัตุนวัตกรรม ได้แก่

- (ก) สิ่งของและวิธีการใหม่ ๆ ต้องไม่ยุ่งยากมากเกินไป
- (ข) มีประโยชน์มากกว่าสิ่งของและพฤติกรรมเก่า ๆ
- (ค) ไม่แพงเกินกว่าผู้รับมาใช้จะสามารถซื้อหาได้
- (ง) ต้องไม่ลบล้างสถาบันสังคมเก่า ๆ อย่างกะทันหัน

1.8 ความบ่อยครั้งในการสาธิต (Frequency of Demonstration) ในระยะแรก ๆ นั้น คนในสังคมจะมีอาการต่อต้านสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เสมอ ต่อเมื่อได้รู้ได้เห็นจนชินแล้วมักจะยอมรับไปโดยไม่รู้ตัว จึงต้องใช้วิธีการสาธิตบ่อยครั้งจนก่อให้เกิดการรับนวัตกรรมได้ดี

1.9 ระยะทางและการคมนาคมระหว่างเมืองและท้องถิ่นที่อยู่อาศัย (Distance to Town) ผู้ที่อยู่ใกล้เมืองจะมีโอกาสได้รู้เห็นนวัตกรรมใหม่ ๆ มากกว่าผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นห่างไกลเสมอ นอกจากการคมนาคมขนส่งที่สะดวก ก็มีผลส่งเสริมให้คนได้มีประสบการณ์กับตัวเมืองบ่อย ๆ การรับนวัตกรรมก็จะดูง่ายขึ้น

1.10 ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนฝูง (Peer-Group Relationship) บุคคลบางคนอาจจะไม่มีความเป็นตัวของตัวเองมากนัก มักจะทำอะไรตามเพื่อนฝูงอยู่เสมอ ถ้าความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนดี จะสนับสนุนให้เกิดการชักนำให้กระทำในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ หรือการใช้สิ่งของแปลกใหม่ได้ง่าย แต่ถ้าความสัมพันธ์ไม่ดี บุคคลจะมีความรู้สึกต่อต้านเพื่อน ซึ่งมีผลไปถึงการต่อต้านพฤติกรรมและสิ่งของใหม่ ๆ ของเพื่อนด้วย

1.11 ความรู้สึกเปรียบเทียบ (Comparative Attitude) เป็นลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล บุคคลใดมีนิสัยชอบเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นมักจะรับนวัตกรรมได้ง่าย เนื่องจากความพยายามทำให้เหมือนกับบุคคลที่ตนชอบ ถ้าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมใหม่ๆ หรือใช้สิ่งของใหม่ๆ ก็อยากจะทำตามบ้าง อีกประการหนึ่ง คือบุคคลที่ชอบเปรียบเทียบในความ “มี” และ “ไม่มี” กับผู้อื่นอยู่เสมอ ก็มักจะชอบแข่งขันที่จะมีให้มากและแปลกกว่าผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดมีนวัตกรรมแปลกใหม่ขึ้น

2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์หรือตัวนวัตกรรม
การยอมรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสิ่งประดิษฐ์หรือตัวของนวัตกรรมด้วย ได้แก่

2.1 บุคคลจะต้องเห็นประโยชน์อันมากมายของสิ่งประดิษฐ์เสียก่อน และสามารถนำไปใช้ได้หลายทาง

2.2 การประดิษฐ์ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

2.3 สิ่งประดิษฐ์สามารถพัฒนาให้ดีไปจากเดิม ไม่ติดตันอยู่เท่าเดิมและนำไปสู่การพัฒนาเทคนิคใหม่ๆ ขึ้นไปได้เรื่อยๆ

2.4 นวัตกรรมจะต้องไม่ทำให้ค่านิยมและบรรทัดฐานของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง หรือไม่ทำลายโครงสร้างเดิมของสังคม

2.5 การรับเอามาใช้ต้องไม่เสียเงินทองมากเกินไป ไม่ต้องลงทุนลงแรงมากนัก ราคาไม่แพงเกินไป

2.6 ให้ความสะดวกสบายแก่คนมากกว่าสิ่งเดิมที่เคยมีเคยใช้

2.7 มีการแนะนำบ่อยๆ และหลายๆ ครั้งในช่วงระยะเวลาานพอสมควร

2.8 จุดความสนใจแก่กลุ่มบุคคลมากกว่าส่วนบุคคล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดที่เกี่ยวกับความทันสมัย (Modernization Theory)

Michael G. Robins ได้ให้ความหมายของความทันสมัยไว้ว่า ความทันสมัยเป็น ขบวนการที่แบบฉบับพฤติกรรมของบุคคลและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงจากระเบียบมาสู่ วิธีชีวิตแบบใหม่ที่ซับซ้อนและยุ่งเหยิงทางเทคโนโลยี และวิถีชีวิตของคนในอดีตได้ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปสู่อนาคตใหม่ ๆ สิ่งดังกล่าวแสดงออกที่

1. ลักษณะสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นเมือง
2. มีระบบการศึกษาเป็นทางการ
3. ที่ดิน แรงงาน สินค้าและบริการเป็นธุรกิจการค้า
4. มีการสัมผัส สัมพันธ์และข้องเกี่ยวทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง
5. มีลักษณะของเมืองหรือกรุง
6. ใช้ระบบสื่อสารมวลชน
7. มีนวัตกรรมทางเทคโนโลยีทุกระดับไม่ว่าเล็กหรือใหญ่

งามพิศ สัตย์สงวน (2543: 228) กล่าวว่า ความทันสมัยเป็นกระบวนการที่กำลัง เกิดขึ้นในสังคมกำลังพัฒนามากยิ่งขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อสังคม กำลังพัฒนาปรับเอาวัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมา ใช้ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ได้แก่ เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตร สื่อสาร การแพทย์ อุตสาหกรรม โลกทัศน์ แบบแผนการเลือกคู่ การแต่งงาน ระบบราชการและสิ่งอื่นอีกมาก เมื่อนำมาใช้แล้วมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมกำลังพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวมักจะไม่ราบรื่น เกิดอย่างต่อเนื่องหลายอย่างและหลายระดับ ทำให้มีผลกระทบต่อ สถาบันทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลัง พัฒนา

ความทันสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีขอบเขตกว้างขวาง รวมเอาปรากฏ การณ์ต่อไปนี้ไว้ด้วย คือ การอุตสาหกรรม (Industrial) การเป็นเมือง (Urbanization) และ ระบบราชการ (Bureaucracy)

การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

การอุตสาหกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสังคมหรือชุมชนเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมหรือชุมชนอุตสาหกรรม เพราะการใช้เทคโนโลยีแบบเครื่องจักรต่าง ๆ ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากภายในเวลารวดเร็ว ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อป้อนตลาดการค้าขนาดใหญ่ โดยใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่าง และมีการพัฒนาระบบโรงงานมากมายหลายประเภท ชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยจำนวนหนึ่งอยู่ในกระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรมเพราะนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิตในโรงงานประเภทต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทอย่างมากหลาย หลักเสียงไม่ได้

การเป็นเมือง (Urbanization)

การเป็นเมือง หมายถึง สัดส่วนของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองเพิ่มมากขึ้น เขตเมืองเป็นเขตการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีวัฒนธรรมย่อยมากมาย ประชากรในเมืองมีความแตกต่างกัน ไม่รู้จักกันเป็นส่วนตัว มีความสัมพันธ์แบบทางการ มีการจำแนกความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ที่อยู่และที่ทำงานของคนในเมืองมักแยกกัน การควบคุมทางสังคมมักเป็นทางการ โดยทั่วไปสังคมต่าง ๆ มักใช้จำนวนประชากรเป็นตัวกำหนดเขตเมือง ระดับต่ำสุดของประชากรในเมืองมี 2,000-5,000 คน

เมืองประเภทหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะเด่นของประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย คือ เมืองเอกนคร (Primate City) ซึ่งหมายความว่าเมืองที่ใหญ่ที่สุดของประเทศใหญ่กว่าเมืองรอง ๆ ลงมาหลายสิบเท่าตัว เช่น กรุงเทพฯ ใหญ่กว่าเชียงใหม่มากกว่า 30 เท่าตัว ในสังคมไทยมีเขตเมืองหรือชุมชนเมือง 119 แห่ง 108 แห่ง เป็นเขตเมืองที่เล็กมาก เพราะมีประชากรน้อยกว่า 50,000 คน

สำหรับสังคมไทย เมืองเอกนคร คือ กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนาและเกือบทุกด้าน เมื่อกรุงเทพฯ ติดต่อกับชุมชนชนบทไปเรื่อย ๆ ปรากฏว่าจะมีผลกระทบต่อหมู่บ้านในชนบทไทยอย่างมาก

ระบบราชการ (Bureaucracy)

ระบบราชการ หมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่มีการจัดระเบียบสูงต่ำต่าง ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อบริหารองค์การขนาดใหญ่อย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพขององค์การจะมีมากที่สุดเมื่อผู้มีอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ มีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ มีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ เพื่อตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับความรู้ทางเทคนิค มีวินัยเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ รับคนเข้ามาทำงานในองค์การตามความสามารถ มีระบบการควบคุมการให้เงินเดือนและการเลื่อนขั้นรวมทั้งการลงโทษด้วย

ปัจจุบันระบบราชการมีบทบาทสำคัญมากในทุกสังคม เพราะเป็นระบบที่กำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อวางแผนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชากรทุกคน ในสังคมไทยนโยบายสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐบาลไทย คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น มีผลกระทบต่อชนบทไทยอย่างมากมาจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดที่เกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (National Economic and Social Development Plan)

พรชัย พัฒนบัณฑิต (2531) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจคือเร่งรัดการเจริญเติบโต และการกำหนดแนวทาง และการควบคุมการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่สำคัญทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยการแทรกแซงของรัฐบาลซึ่งจะมากหรือน้อยก็แล้วแต่การวางแผนในแต่ละระบบ

รัตนา สายคณิต และชลลดา จามรกุล (2528) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจว่า คือ เอกสารที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้นไว้เป็นการล่วงหน้า เพื่อแสดงแผนการดำเนินนโยบายมาตรการต่าง ๆ และขั้นตอนในการดำเนินงานของรัฐบาลในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจจึงแสดงถึงแผนการระดม และบริหารทรัพยากรในส่วนของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพให้เป็นไปตามขั้นตอน และสอดคล้องกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ๆ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ได้ให้ความสำคัญในด้านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การลงทุนของภาครัฐได้ให้ความสำคัญในกิจกรรมการก่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในรูปของระบบคมนาคมขนส่ง ระบบเขื่อนเพื่อการชลประทานในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปการเป็นอันมาก วัตถุประสงค์การลงทุนในกิจกรรมดังกล่าว เพื่อเป็นการปูฐานให้มีการลงทุนของภาคเอกชน

ผลการพัฒนา ได้มีส่วนผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญรุดหน้าไปอย่างเห็นได้เด่นชัดจน มูลค่าผลิตภัณฑ์ประชาชาติภายในประเทศไทยขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี ทางด้านโครงการขั้นพื้นฐานได้มีการเริ่มงานชลประทานซึ่งเป็นโครงการใหญ่ 2 โครงการ คือ โครงการแม่กลอง และโครงการแม่น้ำน่าน ในด้านการค้าระหว่างประเทศพบว่ามูลค่าการส่งออกและนำเข้าได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะเกิดปัญหาการขาดดุลการค้า แต่ดุลการชำระเงินยังเกินดุล

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ยังคงมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยขยายขอบเขตให้ครอบคลุมการพัฒนาของรัฐให้สมบูรณ์ และรวมการพัฒนาในด้านรัฐวิสาหกิจและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมุ่งพยายามให้บังเกิดผลไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตทุรกันดารและห่างไกลความเจริญ นอกจากนี้ยังมีโครงการพิเศษ เช่น โครงการพัฒนาภาค โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท และโครงการช่วยเหลือชาวนา ซึ่งต่างก็มีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงฐานะของประชาชนในชนบทให้เจริญเร็วขึ้น

ผลการพัฒนา ยังคงรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ในระดับสูง โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 7.5 ต่อปี แม้ว่าจะลดลงเพียงเล็กน้อย เนื่องจากได้เกิดภาวะเศรษฐกิจหดตัว ราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะข้าวและยาง ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกของไทย สาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความต้องการในตลาดโลก รวมทั้งการลงทุนจากต่างประเทศได้ลดลงอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว สำหรับรายได้ของประชาชนปรากฏว่าเกิดความแตกต่างทางรายได้ในหมู่ประชากรของประเทศ และระหว่างพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ สาเหตุเกิดจากโครงการของรัฐด้านการลงทุนขั้นพื้นฐาน

ทางเศรษฐกิจมีเพียงประชาชนบางส่วนที่ได้ประโยชน์ ซึ่งอยู่ในวงจำกัดไม่สามารถกระจายให้ถึงมือประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519)

แผนพัฒนา ฉบับที่ 3 ยังคงมุ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจขยายขีดความสามารถการผลิตให้สูงควบคู่ไปกับมาตรการการกระจายรายได้และบริการทางสังคมในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้ให้ความสำคัญการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเร่งรัดการส่งออกและทดแทนสินค้านำเข้า มาตรการสำคัญ ได้แก่ โครงการเร่งรัดการผลิตพืชผลที่สู่ทางการตลาดจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์จากโครงการขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ให้สามารถเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้มากขึ้น เช่น การก่อสร้างระบบส่งน้ำชลประทาน ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออก ในด้านเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้ให้ความสำคัญกับการรักษาระดับราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพของประชาชน

ผลการพัฒนา ยังคงรักษาเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 7.1 ต่อปี แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ได้แก่ การตกต่ำในค่าเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา การเพิ่มสูงของราคาตลาดโลกในหมวดอาหารและวัตถุดิบ การเพิ่มสูงขึ้นของราคาน้ำมันอย่างรุนแรง จากปัจจัยดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อสูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน ควบคู่ไปกับเศรษฐกิจเริ่มฝืดเคือง การลงทุนขบเซา การส่งออกสินค้าเกษตรลดลงทั้งปริมาณและมูลค่า รายได้ประชาชนในชนบทตกต่ำ จำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

แผนพัฒนา ฉบับที่ 4 เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยมุ่งขยายการผลิตสาขาเกษตรและปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมให้สามารถขยายการผลิตเพื่อส่งออกและเพื่อการกระจายรายได้ตลอดจนการมีงานทำในส่วนภูมิภาค ขณะเดียวกันก็กำหนดมาตรการและปรับปรุงระบบการบริหารงานของรัฐเพื่อฟื้นฟูการลงทุนด้านอุตสาหกรรมที่กำลังขบเซา นอกจากนี้ยังมุ่งรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศโดยเน้นฐานะดุลการชำระเงินและการขาดดุลงบประมาณให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

ผลการพัฒนา ปรากฏว่าการดำเนินงานเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจชนบทของประเทศทำให้มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นกว่าเป้าหมายเล็กน้อย คือเพิ่มในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 7.1 ต่อปี สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 7.0 แต่ปรากฏว่าการผลิตสาขาเกษตร ซึ่งเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญที่สุดในโครงการการผลิตของระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3.5 ต่อปี ต่ำกว่าเป้าหมายเฉลี่ยร้อยละ 1.5 ส่วนการผลิตในสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นต่ำกว่าเป้าหมายเช่นเดียวกัน สำหรับการผลิตในสาขาอื่นๆ เกือบทั้งหมดขยายตัวเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงกว่าเป้าหมาย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นแผนพัฒนาประเทศแนวใหม่ โดยมีลักษณะเป็นแผนที่ได้ยึดพื้นที่หลักในการวางแผน เช่น พื้นที่เป้าหมายเพื่อพัฒนาชนบท พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พื้นที่เมืองหลักเป็นต้น เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สร้างวินัยทางเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างการเกษตร โดยมุ่งการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแทนการขยายพื้นที่เพาะปลูก ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการส่งออก กระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค

ผลการพัฒนา ปรากฏว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.3 ต่อปี ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 6.6 ต่อปี เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวต้องประสบภาวะเศรษฐกิจโลกที่ผันผวนอย่างรุนแรง และอยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา มีการใช้นโยบายกีดกันการค้ากันแพร่หลาย และมีปัญหาการขาดดุลการค้าและบัญชีเดินสะพัดเพิ่มขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ พัฒนาฝีมือควบคู่ไปกับคุณภาพชีวิตให้มีความก้าวหน้า สงบสุข และเกิดความเป็นธรรมในสังคม เพิ่มการจ้างงานและมีกิจกรรมแรงงานให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสนับสนุนองค์กรภูมิภาคและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร เน้นการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและขยายขอบเขตการพัฒนาชนบททั่วประเทศ โดยมุ่งแก้ปัญหาทางการผลิต เพื่อให้มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคและมีรายได้เพิ่มขึ้น

ผลการพัฒนา ยังสามารถรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ในระดับสูง โดยมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 11.4 ต่อปี ในขณะที่สาขาเกษตรมีการขยายตัวเพียงร้อยละ 4.6 ต่อปี ในขณะที่เดียวกันเสถียรภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่เกิดการเสื่อมถ่วงในสังคมเมืองและชนบท เกิดการอพยพแรงงานเข้ามาทำงานทำในเขตเมือง ในขณะที่รายได้ในชนบทที่พึ่งพิงกับราคาพืชผลการเกษตรยังคงตกต่ำ ก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างทางด้านรายได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ได้มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในแต่ละสาขาให้เกิดความสมดุลย์ควบคู่ไปกับการกระจายรายได้และยกระดับรายได้ของเกษตรกร ตลอดจนให้ความสำคัญกับกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

ผลการพัฒนา พบว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยมีการขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 7.8 ต่อปี ในขณะที่มูลค่าการผลิตทางการเกษตรมีการขยายตัวเพียงร้อยละ 2.9 ต่อปี แม้ว่ารายได้ต่อหัวประชากรไทยจะเพิ่มสูงขึ้น แต่ปรากฏว่าปัญหาความยากจนในชนบทและเกษตรมีความรุนแรงมากขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

เป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับปัจจุบันที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชนบท เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมในการตอบรับต่อการเข้าร่วมสนับสนุนการพัฒนาของทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนมุ่งการเพิ่มบทบาทของภาครัฐเพื่อสนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมและโอกาสในการพัฒนาชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและมีทางเลือกในการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)

"กลุ่มชาติพันธุ์" เป็นคำที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการจำแนกกลุ่มมนุษย์ชาติที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อาจตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือ แยกกันอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของโลก กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้กันหรืออยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันจะมีการติดต่อหรือมีการกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction) ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นที่สนใจของนักมานุษยวิทยามาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งมีผู้ได้ให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

Dictionary of The Social Science (1977) ให้คำจำกัดความคำว่า "ชาติพันธุ์" ใน 2 ความหมายคือ

1. การเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์
2. ความรู้สึกร่วมกันของบุคคล

William G. Sumner (1940) ให้ความหมายว่า Ethnicity เป็นความรู้สึกร่วมกันระหว่างคนในกลุ่ม รักพวกพ้องมีเป้าประสงค์ร่วมกัน ก่อให้เกิดกลุ่มเขา (Out Group) กลุ่มเรา (In Group) พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกภายในกลุ่มเขาและกลุ่มเราย่อมจะมีความแตกต่างกัน การมีความรู้สึกร่วมกันในวิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในกลุ่มเรา จะสร้างความรู้สึกในเชิงชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) เป็นการกำหนดความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับ สิ่งต่างๆ โดยมีกลุ่มของตนเป็นบรรทัดฐานที่จะไปวัด ประเมินความคิดเห็นในวัฒนธรรมของกลุ่มเขาหรือกลุ่มอื่น

Eugene Odibinski (1978 อ้างถึงใน ชุตินธรา วัฒนกุล, 2537: 14) พิจารณา กลุ่มชาติพันธุ์ในแง่มุมของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

1. บุคคลทุกระดับในกลุ่มมีบรรพบุรุษร่วมกัน แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างเห็นได้ชัด
2. มีประวัติศาสตร์อันยาวนานร่วมกัน
3. มีความรู้สึกเป็นพวกพ้อง มีสถานภาพทางสังคมเท่าเทียมกัน เชื้อชาติเดียวกัน บุคคลภายนอกจัดให้เป็นกลุ่มเดียวกัน

Frederic Barth (1969) ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์พบว่า มีลักษณะเฉพาะในแต่ละกลุ่มนั้นไม่ใช่วัตถุทางวัฒนธรรม แต่เป็นเรื่องของอาณาเขตทางชาติพันธุ์ (Ethnic Boundary) โดยเสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ในลักษณะของการแบ่งอาณาเขต อาณาเขตชาติพันธุ์นี้ สามารถพิจารณาได้จากลักษณะทางวัฒนธรรม ถ้ากลุ่มชาติพันธุ์อ้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกไว้แล้ว จะเป็นเสมือนสัญญาฉบับบอกให้ผู้ที่ป็นสมาชิกและบุคคลภายนอกทราบถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีอาณาเขตพื้นที่ที่แน่นอน การรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มก็คือ การมีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ร่วมกัน ซึ่งจะมีผลต่อการกระทำระหว่างกัน โดยสมาชิกภายในกลุ่มจะเป็นผู้ตัดสินและกำหนดบทบาทค่านิยมของกลุ่มขึ้นเอง

Abner Cohen (1974) เสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์จะต้องเป็นกลุ่มคนที่มีแบบแผนทางพฤติกรรมบางอย่างร่วมกัน มีระบบสังคมร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยมีการกระทำระหว่างกัน (Social Interaction) กับสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนและกลุ่มอื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ส่วนในเรื่องของชาติพันธุ์นั้น Cohen เสนอว่าลักษณะทางชาติพันธุ์จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดในกรณีของสังคมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย เป็นรูปแบบสำคัญแสดงถึงปฏิริยาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางจิตวิทยา ประวัติศาสตร์ พฤติกรรม ตลอดจนรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

แม้ว่าจะมีผู้ให้คำจำกัดความชาติพันธุ์ไว้หลากหลาย แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นร่วมทั้งความคิดของ Sumner และ Odibinski กัน คือ ความรู้สึกของบุคคลในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำนึกว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม มีความแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ส่วนความคิดของ Barth จะเน้นไปที่ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลกำหนดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนแนวคิดของ Cohen จะเป็นการมองลงไปในเรื่องของวัตถุวิสัยหรือลักษณะภายนอกของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการจัดระเบียบทางสังคม

Charles F. Keyes (1982) ได้สรุปแนวความคิดที่ใช้เป็นมาตรการในการพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์ว่า จะต้องใช้ความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่ม การที่สมาชิกมีความรู้สึกต้องการสืบทอดวัฒนธรรม ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การปฏิบัติตามแบบแผนประเพณีและวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ ภาษา ศาสนา ปรัมปรานิยายที่กล่าวถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ สร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและต้องการสืบทอดเอกลักษณ์นี้ต่อไป การพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์นั้นจะต้องพิจารณาในระดับบุคคล บุคคลนั้นจะเป็นผู้ตัดสินได้เองว่า เขาเป็นสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ใด โดยอาศัยปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยในการพิจารณา นอกจากนี้ Keyes ยังได้พิจารณาความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงในบริเวณเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและแบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอยู่ในลักษณะชนส่วนใหญ่และชนส่วนน้อย จะเป็นไปได้ในกรณีกลุ่ม

ชาติพันธุ์อยู่ใกล้กันแต่เข้ากันไม่ได้ จะพบว่าเป็นเพราะวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมเข้ากันไม่ได้ วัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่ตรงกัน และต่างกลุ่มต่างไม่ยอมรับกัน ความเข้ากันไม่ได้มี ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ได้กล่าวสรุปแนวความคิดในการอ้างชาติพันธุ์ (Ethnicity) ว่าเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ แนวทางวิเคราะห์การอ้างชาติพันธุ์นั้นสามารถทำได้ใน 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ในระดับบุคคลนั้นจะมุ่งไปที่กระบวนการกระทำระหว่างกันของบุคคลที่ต่างชาติพันธุ์กัน ความสำนึกนี้เกิดขึ้นในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ส่วนในระดับกลุ่มนั้นพิจารณาจากกลไกที่ทำหน้าที่ในการควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เช่น กฎเกณฑ์ข้อห้ามในการแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525: 189-211)

แนวคิดที่เกี่ยวกับศาสนา (Religion)

Freud (1950) คิดว่า ศาสนาเป็นตัวรองรับความผิดของมนุษย์ (Projection of Cult) นั่นก็คือถ้าคนเราทำสิ่งที่ขัดต่อความรู้สึกของคนทั่วไปหรือผิดต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม และกลัวสังคมประณาม เพื่อไม่ให้สังคมประณาม มนุษย์ก็มักจะโยนความผิดไปให้ศาสนา โดยอ้างว่าที่ทำไปเพราะเป็นความประสงค์ของพระเจ้า เป็นการปลอบใจตนเองว่าตนนั้นไม่ผิด และเป็นการป้องกันการถูกสังคมลงโทษและประณาม

Clifford Geertz (1968) นิยามว่า ศาสนา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว มีพลังอำนาจสามารถสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึกของคนโดยการให้ศีลธรรมเกี่ยวกับชีวิต และอธิบายประสบการณ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึกของตน และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นจริง

สัญลักษณ์ในความหมายของ Geertz จึงเป็นความหมายที่ใช้ในการแปลความทางศาสนา คือ จากคำจำกัดความดังกล่าวมีความหมายอีกหนึ่งว่า ศาสนาโดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นตัวเชื่อมโยงวิถีทางที่โลกหรือสรรพสิ่งทุกอย่างที่เป็นอยู่หรือปรากฏอยู่ให้เข้ากับสภาพของโลกที่ปรากฏในสายตาหรือในความคิดของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้ทั้งธรรมชาติของโลกและอารมณ์ความรู้สึก และแรงกระตุ้นใจต่าง ๆ ได้รับการยืนยันและเสริมพลังให้หนักแน่นด้วยเหตุที่ศาสนาทำหน้าที่เชื่อมโยงทั้งสองด้านดังกล่าว จึงทำให้การสร้างสรรค "หุ่นจำลองตัวแบบสำหรับความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์" ผ่านทาง

ศาสนาทั้งหลายและในขณะเดียวกันก็เป็นตัวแบบหรือหุ่นจำลองที่มนุษย์จะต้องทำตามในเรื่องของความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีด้วยกันเองและมีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ฉลาดชาย รมิดานนท์, 2532: 67)

สัญลักษณ์ในทางศาสนาเป็นสิ่งที่นำไปสู่การจัดระเบียบในสังคมมนุษย์ การเคารพบูชาสัญลักษณ์เชื่อมโยงกับสิ่งที่ยากต่อการทำความเข้าใจ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ความศรัทธา ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ถูกแสดงผ่านสัญลักษณ์ในรูปของประเพณี นิทานปรัมปรา พิธีกรรมจึงเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมแสดงความรู้สึกต่อความเชื่อ รูปแบบของสัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมแสดงความรู้สึกต่อความเชื่อ รูปแบบของสัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมมีมาก อาทิเช่น สถานที่ วัดดู ปรางค์การณสิ่งเหล่านี้จะมีลักษณะที่มองเห็นได้ จับต้องได้ หรือเป็นนามธรรมที่เกิดจากประสบการณ์การรับรู้ถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นรูปธรรม หัตถศิลป์ ความเชื่อ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีการจัดระบบที่แน่นอน (ทรงสิริ วิชิรานนท์, 2538: 12)

นิยพวรรณ วรณศิริ (2540: 263) ได้ให้คำจำกัดความของศาสนาว่า คือระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่เป็นระบบเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจซึ่งบุคคลแสดงออกมาทางความเชื่อ และความเชื่อนี้เองที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาในหลาย ๆ รูปแบบ

องค์ประกอบระบบความเชื่อทางศาสนา

ระบบความเชื่อทางศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ Cosmology และ Values

1. Cosmology คือ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจักรวาล ประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้

1.1 Pantheon คือ รายชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนนั้น ๆ เชื่อว่ามีอยู่จริง รายชื่อดังกล่าวจะถูกจัดลำดับตามความสูงต่ำของอำนาจนั้น ๆ เหมือนกับการจัดชนชั้น (Social Stratification) ในสังคมปัจจุบัน นั่นคือจัดตามความสำคัญตั้งแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนนั้น ๆ เชื่อถือว่ามีอำนาจมีอิทธิพลมากที่สุดลงมา จนถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมดา ๆ รวมทั้งวิญญาณของมนุษย์และวิญญาณของสัตว์ต่าง ๆ ไว้ด้วย รายชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมเอาภูติผีปีศาจ พระเจ้า เทพเจ้า ที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ ทั้งที่ดีและไม่ดีไว้ด้วย

โดยทั่วไประบบความเชื่อทางศาสนาของชุมชนต่าง ๆ จะไม่แยกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 2 ประเภทออกจากกัน

1.2 Myth (นิยายปรัมปรา) คือ เรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่นับถือกันในกลุ่มชนหนึ่งๆ นอกจากนี้โดยทั่วไปทุกสังคมหรือชุมชน มักมีเรื่องเล่าต่อๆ กันมา (Oral Tradition) เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนของตน (Origin Myth) เรื่องเล่าเกี่ยวกับบรรพบุรุษคนสำคัญ (Hero Myth) ที่ร่วมกันก่อตั้งชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งสำคัญอื่นๆ ในชุมชน เช่น ความเป็นมาของแม่น้ำ ภูเขา และสิ่งอื่นๆ

1.3 Substantive Belief คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับนรก สวรรค์ ความฝัน และความตาย เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่สามารถจะรู้ได้อย่างแน่นอน แต่ละชุมชน แต่ละสังคมจะมีความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ความฝัน และความตายที่แตกต่างกันไป

2. Values คือ ค่านิยมทางศาสนาที่สนับสนุนการประกอบพิธีกรรม มักจะเหมือนกับค่านิยมทางสังคม นั่นคือ เป็นค่านิยมของคนจำนวนมากในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ แต่ค่านิยมทางศาสนามักจะรวมเอาเป้าหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ไว้ด้วย ยกตัวอย่างของค่านิยมทางสังคมไทยหลายอย่างมักจะเป็นค่านิยมทางศาสนาทั้งสิ้น เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การทำบุญ กรรมเก่า ความเชื่อในโลกหน้า ความเชื่อในนรกสวรรค์ ฯลฯ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541: 375-378)

ประเภทของศาสนา

นักมานุษยวิทยาแบ่งระบบความเชื่อทางศาสนาออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ คือ คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์ (Animatism) คติผีสิงเทวดา (Animism) คตินับถือพระเจ้า (Theism) และระบบความเชื่อทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นแนวคิดหรือปรัชญา (Religion of The Abstract Ideal)

1. คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์ (Animatism) หมายถึง ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่างลักษณะและบุคลิกภาพที่เหมือนมนุษย์ทั่วไป “มานา” (Mana) เป็นความเชื่อทางศาสนาที่พบมากบริเวณเกาะโอเชียเนีย เมลानीเชียของบริเวณทางใต้ของแปซิฟิก คือ ความเชื่อในสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ แต่มีพลังมีอำนาจในตัวของมันเอง เป็นพลังที่ไม่แน่นอน อาจเคลื่อนที่ไปมาจากคนหนึ่งไปอยู่ในอีกคน อาจมีอยู่ในวัตถุสิ่งของต่างๆ เช่น ต้นไม้ หิน ลูกศร และมีอยู่ในคนด้วย คนแต่ละคนมีอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าวไม่เท่ากัน เช่น คนที่เป็นหัวหน้าเผ่ามีมานาสูงกว่าชาวบ้านธรรมดาๆ มานาอาจได้มาโดยการสวด

อ้อนวอน การประกอบพิธีกรรม หรือบางครั้งได้มาเองโดยไม่ต้องทำอะไร มานาคือปัจจัยสำคัญของความสำเร็จแต่ก็เป็นอันตรายด้วย ด้วยเหตุนี้ความเชื่อในมานาจะเกี่ยวข้องกับข้อห้ามต่าง ๆ (Taboos)

ในสังคมไทย มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับคติความเชื่อในของขลังของศักดิ์สิทธิ์อย่างมากมาย เช่น ความเชื่อในปลัดขิก ไม้เท้า ลูกประคำ ตะกรุด น้ำมันต์ ผ้ายันต์ เป็นต้น

2. คติผีสิงเทวดา (Animism) หมายถึงความเชื่อที่ว่า ไม่แต่สิ่งที่มีชีวิตเท่านั้นที่มีชีวิตและบุคลิกลักษณะ แต่สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีชีวิตด้วย สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ผีสิงเทวดา ปีศาจ เทพเจ้า วิญญาณ เชื่อกันว่าอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ ภูติผีปีศาจดังกล่าวอาจจะอยู่อาศัยในต้นไม้ หิน แม่น้ำ ภูเขา หรือในสัตว์หรือตัวมนุษย์ด้วย สิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ คือวิญญาณที่เชื่อว่าสามารถออกจากร่างกายมนุษย์ได้ ดังปรารถนา เช่น ตอนนอนหลับ หรือตอนตาย วิญญาณเหล่านี้ออกจากร่างกายก่อนคนตาย แล้วกลายเป็นผีที่มาในรูปแบบต่าง ๆ กัน และเข้ามาเกี่ยวข้องกับคนที่มีชีวิตอยู่ในหลายรูปแบบในวัฒนธรรมต่าง ๆ

ความเชื่อในคตินับถือผีสิงเทวดานั้นมี 2 ประเภท คือ ผีดี และผีร้าย ผีทั้ง 2 ประเภทจะได้รับการปฏิบัติเป็นอย่างดี โดยการประกอบพิธีกรรม เพื่อไม่ให้ผีร้ายมาทำอันตรายมนุษย์และขอให้ผีดีช่วยปกป้องคุ้มครองมนุษย์ให้พบแต่สิ่งดี ๆ เท่านั้น

3. คตินับถือพระเจ้า (Theism) เป็นระบบความเชื่อที่นับถือพระเจ้า หรือเทพเจ้าว่ามีอำนาจสูงสุด คติความเชื่อดังกล่าวมี 2 ประเภท คือ Monotheism และ Polytheism

3.1 Monotheism คือ คติความเชื่อที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว ในโลกปัจจุบันศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ ศาสนาคริสต์ อิสลาม และยูดาห์

3.2 Polytheism คือ คติความเชื่อที่นับถือพระเจ้า หรือเทพเจ้าหลายองค์ ในสมัยโบราณมีศาสนาประเภทนี้มาก เช่น ศาสนาของกรีก โรมัน อาณาจักรเยอรมันโบราณ รวมทั้งศาสนาของอาณาจักรโบราณอื่นๆ เช่น มายา เป็นต้น ในโลกสมัยปัจจุบันศาสนาที่มีความเชื่อนับถือพระเจ้าหลายองค์ คือ ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู

4. ศาสนาที่เป็นแนวคิดหรือปรัชญา (Religion of The Abstract Ideal) ศาสนาประเภทนี้ไม่เชื่อในพระเจ้าหรือเทพเจ้า แต่ได้ให้แนวคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ศาสนาประเภทนี้ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ฮินดู และขงจื้อ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541: 382-386)

การหน้าที่ของระบบความเชื่อทางศาสนา

ระบบความเชื่อทางศาสนาจะมีหน้าที่สำคัญหลายอย่าง ดังนี้

1. ระบบความเชื่อทางศาสนาเป็นหนทางที่จะจัดการกับสิ่งลึกลับต่างๆ ที่มนุษย์ไม่แน่ใจ ไม่เข้าใจ เช่น ความกลัวสิ่งต่างๆ ความไม่แน่นอนของชีวิต หรือชีวิตในโลกหน้า นอกจากนั้นยังมีสิ่งต่างๆ อีกหลายอย่างที่อธิบายและเข้าใจได้ แต่ยากที่มนุษย์จะยอมรับได้ เช่น ความเจ็บป่วย ความตายหรือการสูญเสียคนที่ตนรัก ศาสนาช่วยให้มนุษย์ปรับตัวในสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนและยากลำบาก โดยให้มนุษย์ยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่ออธิบายสิ่งลึกลับเหล่านั้น ผลที่ตามมาทำให้มนุษย์รู้สึกมั่นใจ มีกำลังใจเข้มแข็งขึ้น เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนเกิดขึ้น

2. ระบบความเชื่อทางศาสนายังทำหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ให้อธิบายมองโลกหรือโลกทัศน์ นอกจากนั้นยังให้คุณค่า (Values) ว่าโลกมนุษย์ควรเป็นอย่างไร เป็นการให้ความหมายต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมาย ระบบความเชื่อทางศาสนาต่างๆ มักให้หนทางในการมองโลกแตกต่างกัน หรือคล้ายคลึงกันบ้างในบางอย่าง เช่น ความเชื่อในโลกหน้า นรก สวรรค์ และอื่นๆ

3. ศาสนายังทำให้เกิดความกลมกลืน ความสามัคคีกัน นั่นคือคนที่มีระบบความเชื่ออย่างเดียวกันจะมีความกลมกลืนเป็นพวกเดียวกัน แต่การศาสนาไม่ได้เป็นหลักประกันว่าสังคมจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาจเกิดความขัดแย้งกันได้ เพราะสังคมมนุษย์แต่ละสังคมมักมีระบบความเชื่อทางศาสนาหลายอย่าง และระบบความเชื่อบางอย่างในสังคมอาจเกิดความขัดแย้งกัน ขณะที่กลุ่มคนที่มีความเชื่อทางศาสนาอย่างเดียวกันจะกลมกลืนเป็นพวกเดียวกัน

4. หน้าที่ทางศาสนาที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง คือ การที่ศาสนาทำหน้าที่ในการควบคุมสังคม เป็นการควบคุมที่ไม่เป็นทางการ ระบบความเชื่อทางศาสนาเกือบทั้งหมดมักเน้นการทำความดี รักเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือกัน และมีข้อห้าม ไม่ให้ทำร้ายกันหรือกระทำความผิด

ศีลธรรมต่าง ๆ ถึงแม้ข้อห้ามทางศาสนาจะไม่ใช่กฎหมาย แต่มักมีอำนาจในการควบคุมทางสังคมโดยทางอ้อมได้ผลดี โดยผู้มีความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ จะพยายามปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนานั้น ๆ ศาสนาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในสังคมทุกประเภท (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541: 379-380)

แนวคิดที่เกี่ยวกับพิธีกรรม (Ritual)

A.R. Radcliff-Brown (1965 อ้างถึงใน ชศ สันตสมบัติ, 2540: 29) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษซึ่งได้รับอิทธิพลแนวความคิดของ Durkhiem ได้ให้คำอธิบายในเรื่องของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ พิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ของสังคม เป็นกิจกรรมที่ร่วมกันทำตามกลุ่มประเพณีให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อสังคม จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกร่วมกันของกลุ่มที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น Radcliff-Brown อธิบายพิธีกรรม ความเชื่อ และเทพนิยายต่าง ๆ ของชาวอันดามัน (Andaman Islanders) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาซึ่งมีหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม พิธีกรรมช่วยเสริมสร้าง "อารมณ์ร่วม" (Collective Emotions) และช่วยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม ให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิธีกรรมมีหน้าที่ในการช่วยบำรุงรักษาความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกสังคม ส่วนการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่รองลงมาของพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นการกระทำทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ ในการศึกษาครั้งนี้ จึงนำทฤษฎีแนวคิดทางสัญลักษณ์มาเป็นกรอบเพื่อทำการศึกษาดังต่อไปนี้

Edmund Leach (1964) มองพิธีกรรมกว้างออกไป ซึ่ง Leach เห็นว่า พิธีกรรมเป็นข้อความทางสัญลักษณ์ และสามารถบอกอะไรบางอย่างเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องในการกระทำนั้น จากหนังสือ Political System of Highland Burma ซึ่ง Leach ได้ศึกษาโครงสร้างทางสังคมโดยผ่าน Myth และพิธีกรรม พบว่า พิธีกรรมสามารถสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของสังคม และทำให้สามารถทราบสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม Leach เห็นว่าพิธีกรรมเป็น Counterpart ของ Myth คือ Myth เป็นแนวความคิด, พิธีกรรมเป็นการกระทำ และพิธีกรรมไม่ได้เป็นกลไกที่ส่งเสริมบูรณาการอย่างเดียว หากแต่ยังเป็นกลไกของการแตกกร้าวได้อีกด้วย ดังที่เขียนไว้ในหนังสือว่า "Myth และพิธีกรรมเป็น

ภาษาทางสัญลักษณ์ ปรากฏในแนวการเรียกร่องลึทธิและสถานภาพ เป็นภาษาของการโต้แย้ง ไม่ได้ประสานเสียงสอดคล้องกัน

Victor W. Turner (1967 อ้างถึงใน จงหทัย อมรพัฒนกุล, 2536: 12-14) มองว่าพิธีกรรมเป็นการกระทำทางสัญลักษณ์ และเป็นพฤติกรรมที่ถูกกำหนดอย่างเป็นทางการในโอกาสเฉพาะ มิใช่ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยอิงความเชื่อในสิ่งและอำนาจลึกลับ สัญลักษณ์ จะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในพิธีกรรมและจะคงคุณสมบัติเฉพาะในพิธีกรรม ถือเป็น Store Unit ที่เก็บบรรจุข้อความไว้มากมาย สัญลักษณ์ที่กล่าวนี้ อาจเป็นสิ่งของ กิจกรรม คำพูด สัมพันธภาพ เหตุการณ์หรือลักษณะท่าทาง ในความเห็นของ Turner พิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างสำคัญมาก โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งเห็นว่าพิธีกรรมมีแรงบันดาลใจจากความเชื่อทางศาสนาในเรื่องสิ่งและอำนาจเหนือธรรมชาติ สำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมทางพิธีกรรมแล้ว ความเชื่อทางศาสนาจะมีสิ่งที่เป็นค่านิยมส่วนเกิน (Surplus Value) ชนิดหนึ่งที่เหนือรูปแบบความคิดทางโลก

Turner ได้นิยามพิธีกรรมว่า "พิธีกรรม คือ Stereotyped Sequence ของกิจกรรมที่รวมทั้งท่าทาง คำพูด และวัตถุ ที่จัดแสดงขึ้นในสถานที่เฉพาะ และออกแบบ (Design) ให้มีอิทธิพลหรือมีพลังเหนือธรรมชาติเพื่อประโยชน์ในจุดมุ่งหมายของผู้กระทำ พิธีกรรมเป็น Storehouse ของความหมายทางสัญลักษณ์ซึ่งจะปรากฏข้อความเกี่ยวกับอำนาจและค่านิยมที่สำคัญของชุมชน ไม่เพียงแต่สัญลักษณ์จะบ่งบอกถึงคุณค่าทางศาสนาและสังคมเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดบทบาทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์

Turner แบ่งสัญลักษณ์ในพิธีกรรมออกเป็น 2 ชนิด คือ Dominant Symbol และ Instrumental System

1. Dominant System จะปรากฏอยู่มากมายในบริบททางพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่ความหมายของสัญลักษณ์นี้ จะมีลักษณะเป็นเอกเทศสูงและตรงกับระบบสัญลักษณ์รวม (Total Symbolic System) นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติอื่นๆ อีก เช่น

1.1 มีลักษณะกระชับ (Condensation) มีความหมายหลายนัยยะ (Polysemy) หรือ มีความหมายคลุมเครือ (Multivocality) เพราะสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งจะสามารถแทนสิ่งต่างๆ และการกระทำที่แตกต่างมากมาย

1.2 สามารถทำให้ความหมายที่ไม่สัมพันธ์กันรวมเป็นเอกภาพ (Unification of Disparate Significata) โดยการเชื่อมโยงความหมาย (ซึ่งแฝงอยู่ในสัญลักษณ์) กับคุณลักษณะตามความเป็นจริงหรือความคิดที่ถูกกำหนดไว้แล้ว

1.3 มีขั้วของความหมาย (Polarization of Meaning) ซึ่งแบ่งเป็นสองขั้ว คือ

1.3.1 ขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) จะเป็นกลุ่มของความหมายที่อ้างถึงส่วนประกอบของคุณธรรมและระเบียบของสังคม

1.3.2 ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาโดยตรง ความหมายจะเป็นไปโดยธรรมชาติ หรือเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพ และเป็นขบวนการที่ปลุกเร้าความต้องการและความรู้สึก

Dominant Symbol จะครอบคลุมทั้งความต้องการทางธรรมชาติ (Natural Necessity) และความต้องการทางสังคม (Social Need or Desire) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพันธะหน้าที่และความต้องการ

2. Instrument Symbol คือ สัญลักษณ์ที่ใช้เป็นวิธีให้ได้มาซึ่งจุดมุ่งหมายเฉพาะในแต่ละพิธีกรรม สัญลักษณ์แบบนี้จะเข้าใจได้ก็ต้องเมื่ออยู่ในระบบสัญลักษณ์รวมทั้งหมดที่ประกอบขึ้นเป็นพิธีกรรมเฉพาะ เพราะความหมายจะปรากฏออกมาเมื่อดูจากความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์อื่นเท่านั้น

จากหนังสือ The Forest of Symbols ของ Turner ซึ่งได้ศึกษาพิธีกรรมของชนเผ่า Ndembu ในทวีปแอฟริกา พบว่าพิธีกรรมของเผ่า Ndembu มี 2 ประเภท คือ

1. Life Crisis เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์การดำเนินชีวิต ซึ่งได้แก่ พิธีการเกิด พิธีจากเด็กเข้าสู่วัยเด็กวัยหนุ่มสาว โดยฝ่ายชายจะมีการทำพิธีชลิบอวัยวะเพศ พิธีนี้กระทำเป็นเวลา 7 วัน โดยทำกันเป็นกลุ่มในป่า พิธีเหล่านี้กระทำเป็นเวลานานเพื่อให้เกิดความขลัง ตระหนักถึงความเป็นชายและสัญลักษณ์ทางเพศ ส่วนฝ่ายหญิงจะทำพิธีรับเข้าสู่วัยสาวที่ละคนเมื่อมีประจำเดือนก่อนแต่งงาน และสอนการบ้านการเรือนไปด้วย ส่วนพิธีศพนั้นเผ่า Ndembu จะจัดทำพิธีอย่างใหญ่โต เพื่อเป็นการแสดงความสำคัญของผู้ตายและเน้นการจากไปของผู้ตาย

2. Rite of Affliction พิธีสะเดาะเคราะห์ หรือปรับสภาพตนให้ดีขึ้น พิธีกรรมจะถูกสร้างให้ยิ่งใหญ่มีอย่างน้อยทุก ๆ 3 ปี (อ้างถึงใน ตริลักษณ์ สุภากุล, 2533: 9)

Turner อธิบายว่าในพิธีกรรมยังมีความหมายและเป้าหมายอีกหลายอย่างที่ผู้ประกอบพิธีไม่ได้แสดงออกมามากมายอย่างชัดเจน เป็นหน้าที่ของผู้ที่ศึกษาที่ต้องค้นหา

ความหมายเหล่านั้น จากแบบแผนของสัญลักษณ์และพฤติกรรม ผู้ศึกษาสามารถค้นหาความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นกับผู้ให้ข้อมูลที่เชี่ยวชาญ และตรวจสอบกับพิธีกรรมอย่างอื่นที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมเดียวกัน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้ศึกษาจะต้องลงมือตรวจสอบสัญลักษณ์ โดยเฉพาะแต่ในบริบทของพิธีกรรมแต่ละอย่าง แต่ต้องตรวจสอบในบริบทของสังคมทั้งหมด เขาอาจได้ผลมากยิ่งขึ้น ถ้าจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นในต่างสังคมออกไป แต่อยู่ในบริเวณเดียวกันกับพื้นที่ที่มีสัญลักษณ์นั้นอยู่ จากคำอธิบายนี้ทำให้ได้แนวทางพิจารณาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์อย่างหนึ่งซึ่งว่าไปแล้วก็คือภาษาชนิดหนึ่งที่สามารถอ่านได้ เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงได้ด้วยการศึกษาวิเคราะห์และตีความหมายสัญลักษณ์นั้น และการเรียนรู้จากสัญลักษณ์จะทำให้เรารู้ว่าศาสนาหรือพิธีกรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ และระบบสัญลักษณ์ก็คือระบบความคิดของผู้เป็นเจ้าของที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

นอกจากการตีความสัญลักษณ์แล้ว Turner ยังได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของสัญลักษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ ในเชิงพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มคน หรือของส่วนรวม สัญลักษณ์ประเภทนี้จะถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของสังคม และสัญลักษณ์ในเชิงจิตวิทยา เป็นสัญลักษณ์ในส่วนของปัจเจกบุคคล สัญลักษณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นเป็นแรงขับที่อยู่ภายในของแต่ละบุคคล

Turner มองว่า การวิเคราะห์ตีความสัญลักษณ์ทั้ง 2 ประเภท จะต้องดูที่ความแตกต่างของข้อมูลสัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมจะต้องดูที่ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะภายนอกที่มีผลกระทบต่อภาวะจิตใจของมนุษย์ แต่สัญลักษณ์เชิงจิตวิทยาของบุคคล เป็นผลสะท้อนมาจากแรงขับภายในของมนุษย์ ซึ่ง Turner ให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมมากกว่าสัญลักษณ์เชิงจิตวิทยาของบุคคล

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์

งานวิจัยและเอกสารที่เป็นภาษาไทย

ดุขฎิ กภาพอ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้านชาวเข

ที่บ้านขม้น ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ชาวเขมเป็นชนชาติพันธุ์ในตระกูลมอญ-เขมร ถิ่นเดิมอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามสถานที่อยู่อาศัย เช่น ซ่า กวย ส่วย เป็นต้น ต่อมาอพยพมาอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง เนื่องจากต้องการขยายอาณาเขต และในบางยุคเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ชาวเขมก็อพยพหนีภัยมาทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2530) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนเขม ไทยดำ และไทยลาว ทำให้ทราบถึงประวัติชุมชนบ้านเขมว่า สมัยเจ้าสร้อยสมุทรพุทธางกูรปกครองเมืองจำปาศักดิ์ ได้ขยายการปกครองไปทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง และบริเวณอีสานใต้ ได้สร้างเมืองขึ้น คือ เมืองศรีนครลำดวน พวกซำหรือเขมจึงอพยพมาอยู่ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หัวหน้าชาวซำกวยได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระและให้ปกครองบ้านเมือง มีพระศิลาเป็นผู้นำอยู่บ้านเดิม ต่อมาได้มีผู้นำชาวเขมหลายคนรวมตัวกันที่บ้านปราสาทเขม และได้นำชาวเขมมาตั้งบ้านใหม่รอบ ๆ บ้านเดิม และที่บ้านโนนแกด ต่อมาพระโคตรและพระแก้วจึงพาชาวเขมมาตั้งบ้านเรือนที่ชุมชนบ้านเขม หลังจากนั้นก็มีชาวเขมอีกกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากเมืองคง (ปัจจุบันตั้งอยู่ในอำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ) พวกที่มาจากเมืองคงนี้ส่วนหนึ่งก็ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านเรียง ส่วนหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านโนนเก่า แล้วจึงย้ายมาอยู่ในชุมชนบ้านเขม ซึ่งพวกเขมที่มาจากเมืองคงนั้นอพยพมาจากเวียงจันทน์

กนกพรรณ แสงเรือง (2532) ได้ศึกษาความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์พวนพบว่า ความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของสาวพวนยังคงเหลืออยู่และในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ปรากฏตัวอย่างเด่นชัดขึ้น ความเข้มข้นหรือความมากน้อยของความสำนึกนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปร วัย ระดับการศึกษา และการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม สำหรับการรักษาไว้ในเอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของสาวพวน จะมีผลกระทบต่อสังคมโดยการเกิดการรวมตัวของสาวพวนในท้องถิ่นและต่างถิ่น อันก่อให้เกิดการช่วยเหลือในระหว่างสาวพวนด้วยกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อสังคมส่วนรวม โดยก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างสาวพวนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย

เพียงจิต เทียน้อย (2535) ได้ศึกษาการเปลี่ยนศาสนาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธ คือ ปัจจัยทางด้านการเมือง ปัจจัยทางด้านสังคม-จิตใจ ในขณะที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านสังคม-จิตใจ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนศาสนาพบว่า การเปลี่ยนศาสนามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อ ประเพณีปฏิบัติ และวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่า

กะเหรี่ยง แต่เอกลักษณ์ที่ยังคงอยู่ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ความเป็นคนกะเหรี่ยงที่เรียกตนเองว่า “ปาเกอะญอ” ที่มีบรรพบุรุษพวกเขาจะมีความรักสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

โฉน สนสกุล (2535) ได้ศึกษาการดำรงชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ ที่ชุมชนบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่า ชาวมอญบางขันหมากมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี เพราะที่ว่ามอญและไทยมีความสัมพันธ์แบบยอมรับกันโดยไม่มีอคติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากมอญมาเป็นไทยเป็นส่วนใหญ่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนดังกล่าว ได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงาน การตั้งถิ่นฐาน และอพยพย้ายถิ่นจากการศึกษาซึ่งพบอีกว่า ชาวมอญบางขันหมากยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มบางประการไว้จนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ที่เหล่านั้นมีบางส่วนที่ผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ

อระโท โอธิมา (2536) ได้ศึกษาชีวิต พิธีกรรม และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย ที่บ้านมน อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า คนมอญมีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ซ้อนอยู่ 2 ระดับ คือ ในระดับที่เป็นคนไทย และในระดับที่เป็นคนมอญควบคู่กันไป ซึ่งการที่คนมอญในชุมชนมีเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งที่เป็นคนไทยนั้นไม่ใช่ว่ามีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ไทย แต่มีเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของสังคมไทยหรือประเทศไทย ซึ่งหลายชาติพันธุ์ซับซ้อนในระดับที่เป็นคนไทย คนมอญในชุมชนบ้านมนแบ่งใช้สัญลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกาลเทศะ นอกจากนั้นยังพบว่าสิ่งสำคัญที่จะที่นิยามความเป็นมอญ คือ เชื้อสายของคนมอญ โดยเฉพาะสายเลือดทางผู้ชาย และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนับถือ ได้รวบรวมกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มย่อยๆ เข้าไว้ด้วยกัน จึงทำให้มีกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มใหญ่ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดำรง วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชาติพันธุ์มอญ

สรัชชา เวชพฤติ (2539) ได้ศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ที่ตำบลทรงคะนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความทันสมัย การเป็นเมือง การเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสื่อสารมวลชน นอกจากนั้นยังพบว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมอญนับวันจะลดลงไป เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์

มนตรา พงษ์นิล (2541) ได้ศึกษาพฤติกรรมของสำนักทางชาติพันธุ์ของม้งที่หมู่บ้านภูสวอยในอุทยานแห่งชาติแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีความแตกต่างและหลากหลายทางศาสนา เศรษฐกิจ และชาติพันธุ์ คือ ชาวม้งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้าน นอกจากนั้นเป็นจีนฮ่อ คนไทย/คนเมือง ชาวกะเหรี่ยง และคนต่างด้าวอาศัยอยู่ด้วย และมีศาสนาพุทธ ผี คริสต์ อิสลาม ที่นับถือแตกต่างกันไป ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความแตกต่างดังกล่าวมิได้มีความหมายมากเมื่อถูกแทนที่ด้วยระบบความสัมพันธ์ต่อทางเศรษฐกิจพืชพาณิชย์ การค้า การปกครอง ความทันสมัย และอิทธิพลของการท่องเที่ยวในบริบทของสังคมไทยที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้ เป็นพหุสังคมได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งมากนัก

ชาวม้งมีการปรับใช้สัญลักษณ์ดั้งเดิมและรับเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ เช่น การใช้ระบบการปกครองสมัยใหม่เป็นกลไกสร้างกระบวนการในการพยายามรักษาอำนาจ และผลประโยชน์ให้คงอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ไม่ว่าจะเป็นการตระหนักรับรู้ในอำนาจของคนเมืองที่แสดงผ่านการทำพิธีกรรมการทรงของคนเมืองในหมู่บ้าน หรือการปรับใช้พิธีกรรมของตนเพื่อลดความวิตกกังวลทางจิตใจ เมื่อได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจทุนนิยม หรือการกระทำของอำนาจรัฐ รวมทั้งมีการปรับใช้พิธีกรรมเพื่อแสดงแสดงศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการปกครองของไทยได้ในระดับหนึ่ง จนมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง การใช้พิธีกรรมและองค์กรทางสังคมเป็นองค์กรทางการเมืองที่ไม่เป็นทางการ ทำให้สามารถเข้าไปมีอำนาจในการบริหารการปกครองหมู่บ้านได้ และมีการปรับปรุงกฎเกณฑ์การปกครองบางอย่างเพื่อให้เกิดการยอมรับและการปฏิบัติตามในกลุ่มชาติพันธุ์

งานวิจัยและเอกสารที่เป็นภาษาอังกฤษ

Taweeporn Suwannaroj (1980) ได้ทำการศึกษาภาษาเขมร ที่บ้านโพนค้อ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ภาษาเขมรยังไม่ได้ถูกจัดให้อยู่ในภาษาตระกูลมอญ-เขมรมีคนจำนวนมากที่อาศัยในบริเวณใกล้บ้านโพนค้อ กล่าวว่า คนที่บ้านโพนค้อเป็นส่วย (กวย) และพูดภาษาส่วย แต่ชาวเขมรไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นส่วย พวกเขาเรียกตนเองและภาษาที่พูดว่า "เขมร" และยังคงบอกว่าภาษาของพวกเขาแตกต่างจากภาษาส่วย แต่ยอมรับว่าทั้งภาษาส่วยและเขมรมีอะไรที่คล้ายกัน เข้าใจกันได้

Brian L. Foster (1982) ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญที่จังหวัดปทุมธานี 3 หมู่บ้าน คือ บ้านบางตानी เกาะเกร็ด และบ้านกลาง จากการศึกษาของ Foster นั้นพบว่าในอดีตนั้นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ หมายถึง กลุ่มที่พูดภาษามอญ สืบสายโลหิตมาจากบรรพบุรุษที่เป็นมอญ

และเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับชาวมอญในดินแดนอื่น ซึ่งต่อมาเมื่อมอญถูกพม่ารุกราน แยกดินแดน พวกมอญได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และ ยังพบว่า ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่สืบสายโลหิตจากบรรพบุรุษที่เป็นมอญ กลุ่มคนที่พูดภาษามอญ และกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมแบบมอญ เช่น นับถือศาสนาพุทธแบบ ธรรมยุติ และวัดที่มีศิลปะแบบมอญ เป็นต้น Foster ได้ตั้งสมมติฐานว่า อาชีพค้าขาย เป็นเงื่อนไข/ปัจจัยที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมใน “ชาติพันธุ์มอญ” ได้แก่ ภาษา ศาสนา และ ขนบธรรมเนียมประเพณี

Mischung (1986) ได้ศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มชาวม้งและชาวกะเหรี่ยงในบริเวณ ดอยอินทนนท์ โดยพิจารณาจากผลกระทบจากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและวิถีการผลิต ทางเกษตรกรรม เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากระบบยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขายที่ พึ่งเทคโนโลยีและวิทยาการแบบสมัยใหม่ ทำให้ชาวม้งและชาวกะเหรี่ยงมีรูปแบบพฤติกรรม ความเชื่อ บุคลิกที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวม้งเริ่มมีพฤติกรรมบุคลิกภาพที่ เข้มขันขึ้นทั้งทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม ทำให้สำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเด่นชัดขึ้น ความ เชื่อทางบรรพบุรุษถูกผูกติดกับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทำให้มีความแตกต่างจากชนกลุ่ม น้อยอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งกลุ่มชาวม้งจะแสวงหาโอกาสในการขยายการติดต่อกับ โลกภายนอกมากยิ่งขึ้น เพราะชาวม้งเห็นว่า การขยายโอกาสในการมองโลกที่กว้างขึ้น จะทำ ให้เขาพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะช่วยให้เขามีโอกาสในการสร้างฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมที่สูงขึ้น จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทำให้รูปแบบพฤติกรรมในการปรับตัวนั้นไม่ใช่ จากความคิดทางระบบวัฒนธรรม ซึ่งชาวม้งจะรับการเปลี่ยนแปลงได้ ความคิดทาง วัฒนธรรมของชาวม้งจะมีความยืดหยุ่นมากในการปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลจากสังคม ภายนอก

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา

งานวิจัยและเอกสารที่เป็นภาษาไทย

สุเทพ สุนทรภัสส์ (2511) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ตา” ในหมู่บ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้ทำการศึกษาที่หมู่บ้านนาอัคร อำเภอย่านางเจริญ จังหวัด อุบลราชธานี พบว่า “ผีปู่ตา” ก็คือผีบรรพบุรุษของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเชื่อว่า เมื่อบรรพบุรุษ ของคนสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ยังกลับมาให้ความคุ้มครองรักษาชาวบ้านที่ยังเป็นลูกหลานของ ผู้ตายอยู่ ซึ่งลูกหลานก็จะต้องเคารพ มีการเซ่นสังเวย เพื่อบูชาบรรพบุรุษของตนเป็นประจำ ทุกปี นอกจากนี้ยังพบว่า ผีปู่ตา มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และ

สังคมของหมู่บ้านนาอัครอย่างใกล้ชิด เช่น ในกรณีที่ชาวบ้านแตกความสามัคคี ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนาอัครก็ได้อาศัยสถาบันปุตา เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา โดยสั่งให้ "เจ้า" ซึ่งเป็นตัวแทนของผีปุตาพูดให้ชาวบ้านเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ มาตรการควบคุมความประพฤติและศีลธรรมของชาวบ้านก็อาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ผีปุตาจะเป็นผู้ควบคุมมิให้ชาวบ้านประพฤติตนนอกจารีตประเพณีหรือระเบียบของสังคม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ผีเจ้านาย" เป็นการทรงเจ้าเข้าผีของภาคเหนือ กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาจากร่างทรงหรือม้าขี่จำนวน 3 คน เพื่อให้ได้ภาพรวมของระบบโครงสร้างความเชื่อทางศาสนา อันเป็นภาพใหญ่ และศึกษาว่าผีเจ้านายนั้นดำรงอยู่ได้อย่างไรในสังคม พิจารณาในแง่ของระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าสำนักต่าง ๆ และวิเคราะห์เปรียบเทียบผีเจ้านายและม้าขี่ที่เป็นกรณีศึกษานั้น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผีเจ้านายนั้นมีความสัมพันธ์กันระหว่างเจ้าสำนักต่าง ๆ มีการลำดับชั้นตามสถานภาพ ความสำคัญและหน้าที่ของเจ้าแต่ละองค์ และการนับถือผีนั้นสามารถตอบสนองความต้องการ หรือตอบสนองความเชื่อของคนในสังคมนั้นได้ ผีเจ้านายมีบทบาททั้งในส่วนสังคม และในส่วนปัจเจกชนของจังหวัดนั้น

วาสนา อรุณกิจ (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง" พบว่า วิถีชีวิตของลาวโซ่งคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนไทย ลาว ทางภาคอีสานของไทย ลาวโซ่งปฏิบัติพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งในอันที่จะอยู่ในสังคม และยังแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ และในหมู่บ้านสถานภาพและศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล ตลอดจนเป็นการดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ของลาวโซ่งเป็นการยืนยันโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรมมีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม และเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพระหว่างบุคคลในสังคมประกอบกันเป็นกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ชุมชนลาวโซ่งยังได้อาศัยความเชื่อในการนับถือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มชน ทำให้บุคคลอยู่ในระเบียบวินัย มีศีลธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในชุมชนหมู่บ้าน

ภีรนีย์ โชติกันตะ (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "นิยายปรัมปราเรื่องแดน วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง" พบว่า ความเชื่อเรื่องแดน มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีต ในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต กำหนดความคิดทาง

การเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการศึกษา ทางด้านสาธารณสุข รวมทั้งทางด้าน
 สันทนาการ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลอันสืบเนื่องมาจากเรื่องแกนทั้งสิ้น

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2530) ศึกษาความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชน
 ชาวจีนในเขตทรวงวดและลำเพ็ง กรุงเทพมหานคร พบว่า การที่ชาวจีนเป็นชนส่วนน้อย
 อพยพมาจากเมืองจีนและอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มนั้น มีเหตุผลทางด้านจิตวิทยา เพื่อที่จะ
 สร้างความรู้สึกของการเป็นกลุ่มเป็นพวกพ้องเดียวกันสามารถทำได้โดยการธำรงรักษา
 วัฒนธรรมจีนโพ้นทะเล และเพื่อความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน การธำรงรักษา
 เอกลักษณ์ทางของชาวจีนนี้มุ่งประเด็นไปที่ความเชื่อ เพราะความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพล
 ต่อโลกทัศน์ พัฒนาการของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก ความเชื่อทางศาสนา
 นั้นสามารถแสดงออกได้เป็นรูปธรรมในเรื่องของพิธีกรรม โดยพิธีกรรมทำให้สามารถเข้าใจ
 ถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความสัมพันธ์
 ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (Supernatural) ระบบความเชื่อทางศาสนาของ
 ชาวจีนในประเทศไทยมีลักษณะของการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธศาสนา การบูชา
 บรรพบุรุษ ลัทธิเต๋าและขงจื้อ ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องและไม่แตกต่างกันเท่าใดนักกับโลกทัศน์
 และความเชื่อของชาวไทย ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ความเชื่อของชาวจีนผสมผสานกลมกลืน
 เข้ากับวัฒนธรรมไทยได้โดยง่าย ประกอบกับลักษณะทางชาติพันธุ์ของชาวไทยและจีนก็มี
 ความคล้ายคลึงกัน

อมวสี เกียรติถาวร (2532) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "เจ้าพ่อศรีนครเตา : บทบาทและ
 ความสำคัญของการถือผีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษา บ้านเมืองเตา ตำบล
 เมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม" ผลการศึกษา พบว่าในระดับ
 ปัจเจกบุคคล ความเชื่อมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤติหรือในกรณีต่าง ๆ ส่วน
 ในระดับชุมชน ได้แบ่งการพิจารณาออกเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงและบทบาทหน้าที่แฝง
 บทบาทหน้าที่โดยตรงพบว่าความเชื่อมีบทบาทในการรับรองสถานภาพใหม่ของคุณคน
 รับรองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมชุมชน สนับสนุนวงจรกิจกรรมและควบคุมสมบุรณ์
 และสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ในส่วนของบทบาทหน้าที่แฝง พบว่า ความเชื่อในเจ้าพ่อมี
 บทบาทในการควบคุมสังคม และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการ
 รักษาโครงสร้างสังคม

ศิริลักษณ์ สุภากุล (2533) ได้ศึกษาเรื่อง "พิธีกรรมพืชมงคลกับการจัดระเบียบสังคม
 ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง" พบว่า พิธีกรรมพืชมงคลมีหน้าที่และประโยชน์ที่สำคัญ คือ
 เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม โดยมีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า

“ผีป่วน” เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตระกูล ช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในด้านการจัดระเบียบสังคม พิธีกรรมมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของคนในตระกูลให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา โดยใช้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องผีป่วนมาควบคุมในสังคม พิธีกรรมช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มตระกูล สร้างความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเป็นการแสดงถึงอดีตของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมว่าได้สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าหรือนักรบในอดีต และพิธีกรรมยังได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อยอารมณ์ แสดงออกในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน

เสาวภา เซาร์ศิลป์ (2535) ได้ศึกษา “พิธีบุญหลังบ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านกระเดื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการศึกษาโดยใช้การตีความทางสัญลักษณ์ ทำให้พบว่า นอกจากพิธีบุญหลังบ้าน จะเป็นพิธีเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์แล้ว ยังทำให้เห็นการแบ่งหน้าที่ตามบทบาทของเพศหญิงและเพศชาย จากการจัดระเบียบทางสังคม ในขณะที่เดียวกันพิธีนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานที่แบ่งแยกหน้าที่ของเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งกำหนดโดยโลกทัศน์ และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และการนับถือผี (Animism) การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ทำให้มองเห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคมและการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านกระเดื่อง

ชุตินธรา วัฒนกุล (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “กรือเซะ : ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ปรัมปรานิยายและพิธีกรรม” ผลการศึกษาปรัมปรานิยายนั้นแสดงให้เห็นว่า “อดีต” มีผลต่อปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม แต่ละกลุ่มที่มีปรัมปรานิยายเป็นของตนเอง ได้พยายามใช้เงื่อนไขที่มีอยู่ในปรัมปรานิยายมากล่าวอ้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มชาวมุสลิมใช้ความเหนือกว่าทางประวัติศาสตร์ ในขณะที่ชาวจีนพยายามสร้างความผูกพันกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อช่วงชิงสิทธิประโยชน์ทางสังคม ชาวจีนค่อนข้างประสบความสำเร็จ ด้วยการนำพิธีกรรมเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมาช่วยตอกย้ำเรื่องราวในปรัมปรานิยาย

ทรงสิริ วิชิรานนท์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีชิงเปรต : ประเพณีเทศกาลเดือนสิบในภาคใต้” ผลการศึกษาพบว่า ประการที่หนึ่งบริบทสังคมมีอิทธิพลต่อรูปแบบของพิธีกรรม แต่เมื่อหากความเชื่อยังคงอยู่ ประการที่สองบทบาทสำคัญของพิธีชิงเปรต คือทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านและญาติได้มีโอกาสสมทบปะกัณฑ์ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม และประการสุดท้ายสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสังคมเดียวกัน

ศิริพร ศรีแสง (2538) ได้ศึกษาเรื่อง "บวชช้าง : ภาพสะท้อนมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวพวน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย" จากการศึกษาพบว่า ในการเตรียมงานบวช ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในสังคมทุกเพศทุกวัยทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน โดยสมาชิกมิได้ตระหนักถึงความแตกต่างทางสถานภาพระหว่างเพศแต่ประการใด ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทในการดำรงรักษาโครงสร้างสังคมให้เป็นไปด้วยดี และในแง่ของสัญลักษณ์และการสื่อความหมายในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การนำช้างมาเป็นพาหนะในการแห่ภาคเครื่องแต่งกายของนาครที่สัมพันธ์กับความเชื่อในชาตค เครื่องประกอบพิธีทำขวัญนาคร และวัฒนธรรมผ้าในพิธีบวช ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตำนาน ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิต และสถานภาพแวดล้อม นอกจากนี้ในส่วนขององค์ประกอบของพิธีการแห่ภาค ทำขวัญนาคร และพิธีบวช พบว่า ลักษณะของพิธีกรรมจะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี โดยมีการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาให้เข้ากับความเชื่อในตำนานเหนือธรรมชาติ และการรื่นเริงเฉลิมฉลองของบุคคลที่เข้าร่วมพิธี เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้ผ่อนคลายและได้สนุกสนานร่วมกัน

สมหมาย ชินนาค (2538) ได้ศึกษาเรื่อง "ผีปะกำ : คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย (ส่วย) เลียงช้าง จังหวัดสุรินทร์" ผลการศึกษา ประการแรก พบว่าผีปะกำเป็นผีที่ประจำอยู่ในหนังปะกำ (ปวงบาศสำหรับคล้องช้าง) นั้นชาวกวยเลียงช้างเชื่อว่าประกอบด้วยวิญญาณ 2 ประเภทด้วยกัน คือ "พระครู" ซึ่งเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีสถานภาพเทียบเท่าเทพ และวิญญาณของบรรพบุรุษในสายตระกูลที่เคยเป็นหมอช้าง พวกเขาเชื่อว่าผีปะกำสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการเซ่นสรวงบูชาอยู่เสมอ และความเชื่อมีได้มีอยู่ในเฉพาะในกลุ่มกวยเลียงช้างเท่านั้น หากยังมีแพร่หลายในกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีอาชีพคล้องช้างตามภูมิภาคต่างๆ ด้วย ขณะเดียวกันหมอช้างในราชสำนักที่นับถือพระพิฆเนศวร์ ซึ่งหมอช้างชาวกวย และหมอช้างพื้นเมืองบางกลุ่มไม่รู้จักนั้น ก็รับรู้และนับถือผีปะกำด้วยเช่นกัน

ประการที่สอง พบว่าระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำสะท้อนให้เห็นถึงระบบอำนาจของผู้อาวุโสในสายตระกูลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องผีปะกำก็เป็นคติความเชื่อในลักษณะการถ่ายทอดอำนาจจากผีบรรพบุรุษไปสู่ผู้อาวุโสในสายตระกูล ทำให้ผู้อาวุโสได้รับความเคารพเชื่อฟังจากสมาชิกในตระกูล เป็นผู้นำในการประกอบพิธีเซ่นสรวงผีปะกำ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีอำนาจสั่งการทุกอย่างในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปะกำ

ประการที่สาม พบว่า คติความเชื่อเรื่องผีปะกำ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ โครงสร้างสังคมส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางโครงสร้างเศรษฐกิจ และการควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน บทบาทของเพศชายและเพศหญิง การจัดระเบียบครอบครัว เครื่องญาติและสายตระกูล ตลอดจนความเชื่อของพุทธศาสนิกายเถรวาท ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีอื่น ๆ ในชุมชน

พิเชฐ สายพันธ์ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง "นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย" พบว่า โครงสร้างและคุณสมบัติของสัญลักษณ์ที่ปรากฏใน พิธีกรรมเป็นหน่วยความหมายที่มีพลวัต ความหมายของนาคได้เกิดขึ้นมาอย่างสัมพันธ์กับการรับรู้ของกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มบุคคลในสังคม และเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการทางสังคมที่ เคลื่อนตัวผ่านบริบทที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น พิธีกรรมบูชาพญาสัตตนาคาได้ ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2500 เพื่อต้องการยืนยันถึงการดำรงสถานภาพอันชอบธรรมของ กลุ่มสังคม พิธีสัตตนาคาได้รับการจัดขึ้นโดยกลุ่มพระสงฆ์กับกลุ่มผู้นำพิธีซึ่งเป็นชาวจีน โดยอาศัยนาคเป็นสัญลักษณ์หลักของพิธี เพื่อดำรงสถานภาพของกลุ่มในฐานะผู้รักษาดูแล พระธาตุพนม และได้ตอบกับชาวบ้านเดิมซึ่งเคยทำหน้าที่นี้มาก่อน ทำให้เห็นว่า พิธีกรรม เป็นเหมือนละครเวทีทางสังคมที่แต่ละกลุ่มต่างใช้เพื่อแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มระหว่าง กลุ่มตนกับกลุ่มสังคมอื่น

ระพีพรรณ คมใส (2540) ได้ศึกษาเรื่อง "พิธีชนเนิยะตาของกลุ่มชาวไทยเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านกราม ตำบลโพธิ์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ" ผลการศึกษา พบว่า ประการที่หนึ่งสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้การเข้าร่วมพิธีกรรมของชาวบ้านมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน คือ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเข้าพิธีกรรมด้วยความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ได้ถูกสังฆสมานาน และชาวบ้านกลุ่มหนึ่งต้องการเลี่ยงโชคจากการไต่ห่วยของผีวัด ประการที่สองสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์มี ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ และประการสุดท้าย หน้าที่ของพิธีกรรมชนเนิยะตา ทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านและญาติมิตรได้มีโอกาสมาพบปะกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม

งานวิจัยและเอกสารที่เป็นภาษาอังกฤษ

Roy A. Rappaport (1967) ได้ศึกษาเผ่า "เซมบาก้า" (Tsembaga) ในนิวกินีและ ได้ชี้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาอาจมีผลในทางปฏิบัติกับโลกภายนอกได้ ผลการวิจัยพบว่า พวกเขาเซมบาก้ามีพิธีกรรมเพื่อจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา กับโลกเหนือธรรมชาติ พิธีดังกล่าวเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมที่จัดขึ้นระหว่างการทำสงครามกับศัตรูที่มีดินแดน

ติดต่อกัน เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่ละกลุ่มจะทำพิธีบางอย่างเพื่อประกาศอย่างเป็นทางการว่าอีกกลุ่มเป็นศัตรู จากนั้นการสู้รบเกิดขึ้นแต่ทำกันเป็นพักๆ มีการต่อสู้และมีการหยุดพักเป็นระยะๆ เป็นเวลาหลายสัปดาห์ การต่อสู้สิ้นสุดลงเมื่อกลุ่มหนึ่งถูกตีพ่ายแพ้ไป ผู้ชนะจะเข้าทำลานสวนผักผลไม้ของผู้แพ้ ฆ่าหมูและเผาบ้านศัตรู ในที่สุดเมื่อสงครามจบลงโดยการทำสัญญาสงบศึกกัน แต่ละกลุ่มจะทำพิธีกรรมปลูกต้นไม้ชนิดหนึ่งเพื่ออุทิศให้กับบรรพบุรุษของตนที่ช่วยทำสงคราม ในพิธีนี้จะมีการฆ่าหมูขนาดใหญ่หลายสิบตัวเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน ที่เหลือจะเอาไปแจกกลุ่มต่างๆ ที่ช่วยทำสงคราม

พิธีดังกล่าวจะไม่จบลงจนกว่าพืชที่ปลูกจะโตเต็มที่ แล้วจะมีการเลี้ยงด้วยเนื้อหมูอีกครั้ง แต่จะจัดพิธีนั้นขึ้นได้เมื่อมีหมูมากพอ เพราะว่าหมูจะแย่งอาหารของมนุษย์ ดังนั้นภรรยาเจ้าของฝูงที่มีหมูมากจะเป็นผู้กระตุ้นให้มีพิธีกรรมตอนต้นไม้ที่ปลูกนั้น พิธีกรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับอย่างมากกับความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้าน หลังพิธีจะมีเทศกาลเลี้ยงอาหารหมู ซึ่งจะมีต่อไปตลอดปี อาหารจะถูกแจกจ่ายไปทั่วถึงกัน แยกและเจ้าภาพจะเดินร่ำตลอดคืน ช่วงเวลานี้จะมีพิธีทำสัญญาเป็นพันธมิตรกันในอนาคตระหว่างแขกและเจ้าภาพ ขณะเดียวกันมีการค้าเกิดขึ้นตามมาด้วย เทศกาลเลี้ยงเลี้ยงเนื้อหมูจบลงด้วยการฆ่าหมูอีกครั้งเป็นครั้งสุดท้าย พร้อมกับมีการมอบหมูเค็มให้กับพันธมิตรท่ามกลางสาธารณชน เป็นอันเสร็จสิ้นวงจรของพิธีกรรม

J. Middleton (1970) ได้ศึกษาสังคมชาว "ลูกบารา" (Lugbara) พบว่าชาวลูกบารามีการจำแนกผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษออกเป็น 2 ประเภท คือ "อาบี" (abi) คือวิญญาณของบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัวที่เพิ่งเสียชีวิตไปนานแล้ว และ "ออริ" (ori) ซึ่งเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัวที่เพิ่งเสียชีวิตไป และยังเป็นที่รู้จักของลูกหลาน ทุกหมู่บ้านจะมีศาลบูชาของอาบีเป็นที่พักอาศัยรวมของเหล่าวิญญาณผีบรรพบุรุษทั้งหลาย และแต่ละตระกูลก็จะมีศาลบูชาสำหรับออริหรือวิญญาณบรรพบุรุษของตัวเองแยกออกต่างหาก ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวสามารถเช่นไหวบนบาน และขอให้วิญญาณของพ่อตน ดลบันดาลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บหรือเคราะห์ร้ายแก่ลูกหลานบางคนที่ประพฤตินั้นไม่เรียบร้อยหรือไม่เคารพกฎระเบียบของวงศ์ตระกูล ชาวลูกบาราเชื่อว่า การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างสมาชิกของครอบครัวและเครือญาติ การให้ร้าย แก่งแย่ง ทบตี รวมทั้งการไม่แบ่งปันอาหารให้การช่วยเหลือแก่ญาติพี่น้องหรือเครือญาติของตนทำให้บรรพบุรุษไม่พอใจ และอาจดลบันดาลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บในครอบครัว หรือสมาชิกคนใดประสบภัยพิบัติต่างๆ หัวหน้าครอบครัวจะต้องทำพิธีเช่นไหว้และขอขมาต่อดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยสมาชิกทุกคนจะมาร่วมในพิธีและกินอาหารร่วมกันเพื่อแสดงความรักใคร่ สามัคคี การทะเลาะวิวาทและความขัดแย้งทั้งหมดจะต้องได้รับการไกล่เกลี่ย

ประนีประนอมก่อนที่พิธีเช่นไหว้จะเริ่มขึ้น
สำคัญของการควบคุมบังคับกฎเกณฑ์
สมานฉันท์ของกลุ่ม

ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษจึงเป็นรากฐาน
การจัดระเบียบทางสังคมและการรักษาความ

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

1. การรับนวัตกรรมทางวัตถุ
2. การรับนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ
3. การศึกษา
4. การเป็นเมือง
5. การเป็นอุตสาหกรรม
6. การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ
7. การพัฒนาระบบคมนาคม

ตัวแปรตาม

พิธีกรรมทางศาสนา
ในชุมชน

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. การรับนวัตกรรมทางวัตถุ
2. การรับนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ
3. การศึกษา
4. การเป็นเมือง
5. การเป็นอุตสาหกรรม
6. การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ
7. การพัฒนาระบบคมนาคม

ตัวแปรตาม ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

สมมติฐานในการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ผ่านมาแล้วนั้น ทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานในการวิจัยดังนี้คือ

1. การรับนวัตกรรมทางวัตถุมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

นวัตกรรมทางวัตถุ (Material Innovation) หมายถึง สิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ที่ผลิตโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ รถจักรยานยนต์ รถไถนา เครื่องจักรกล ข้าวพันธุ์เกษตร ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยวิทยาศาสตร์

การรับนวัตกรรมทางวัตถุจะสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการใช้ประโยชน์ได้ดีกว่าของเดิม (พระมหาสุพรรณ พิจารย์, 2541: 32) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง คือ การปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาอาจจะลดลงกว่าเดิม ทั้งนี้เกิดจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่เข้ามา มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ทำให้การถือศีลช่วงเข้าพรรษา การไปวัดทุกวันพระ การทำบุญตักบาตร และการร่วมพิธีกรรมประจำปีที่วัดลดลงได้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2530: 29) ดังนั้น การรับนวัตกรรมทางวัตถุดังกล่าวทำให้การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางพิธีลดความสำคัญหรือบางอย่างก็สูญหายไป เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนที่เห็นความสำคัญขนานนวัตกรรมทางวัตถุจึงได้เปลี่ยนวิธีปฏิบัติแบบเก่ามาปฏิบัติแบบใหม่แทน

2. การรับนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

นวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non Material Innovation) หมายถึง ความคิดและพฤติกรรมที่มีคุณลักษณะแตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิมถือว่าเป็นนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นขบวนการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการทดแทนของคุณลักษณะไม่ใช่จำนวนและไม่ใช่การเพิ่มหรือการลดลงของปริมาณ (นิยพรรณ วรณศิริ, 2540: 290)

เมื่อคนในสังคมรับนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น แบบอย่างทางพฤติกรรมและแบบอย่างของแนวความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ใหม่ๆ จะทำให้คนในสังคมเริ่มมีแนวความคิดใหม่ๆ ในการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น (พระมหาสุพรรณ พิจารย์, 2541: 33) ทำให้ความจำเป็นและความสำคัญของในบางพิธีกรรมลดน้อยลงไป หรือรูปแบบของพิธีกรรมเดิมก็อาจจะเปลี่ยนไป เช่น ความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมการปฏิบัติเกี่ยวกับการเกิด อาทิเช่น การตัดสายสะดือ การฝังรก ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามประเพณีเดิม ดังนั้นรูปแบบใหม่จึงได้รับการปฏิบัติจนเป็นประเพณี ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านรับค่านิยมแบบใหม่

3. การศึกษามีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

การที่หน่วยงานของรัฐได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมชนบทมากขึ้น เช่น โรงเรียน จนสังคมยอมรับเป็นค่านิยมที่ยกย่องการศึกษา ต้องการให้บุตรหลานเป็นเจ้าของคน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลำบาก มีผลทำให้นักเรียนได้เรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นนั้นจะกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนกับบิดามารดาน้อยลง (สนิท สมัครการ, 2530: 130)

ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักจะเป็นคนมีจิตใจเปิดกว้างยอมรับสิ่งต่างๆ ได้ง่ายกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย นอกจากนั้นการศึกษายังช่วยส่งเสริมให้คนได้มีประสบการณ์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างมาก และตัวของการศึกษาเองก็เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง การศึกษาจึงสอนให้คนมีเหตุผลเข้าใจและยอมรับสิ่งแปลกใหม่ได้ง่าย (นิยพรรณ วรณศิริ, 2540: 291) เมื่อคนในชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียนแล้วจะทำให้รู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ รวมทั้งเกิดทัศนคติ ค่านิยมใหม่ๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางการเกษตรลดความสำคัญลงไป เพราะคนในชุมชนมีการศึกษามากขึ้นและได้ใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่พิธีกรรมทางศาสนาบางพิธี

4. การเป็นเมืองมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

การเป็นเมือง (Urbanization) หมายถึง สัดส่วนของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองเพิ่มมากขึ้น เขตเมืองเป็นเขตการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีวัฒนธรรมย่อยมากมาย ประชากรในเมืองจะมีความแตกต่างกัน ไม่รู้จักกันเป็นส่วนตัว และจะมีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มีการจำแนกความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ที่อยู่และที่ทำงานของคนในเมืองมักจะแยกกัน การควบคุมทางสังคมมักเป็นทางการ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2540: 8)

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบทในเรื่องของการยอมรับค่านิยมปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อมั่นในตนเองที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต การงาน สังคม และความทันสมัยจากการยอมรับ ย่อมจะทำให้ค่านิยมในสังคมที่ยึดมั่นในความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เปลี่ยนไปจากเดิม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528: 177) เช่น ความเคร่งครัดและการเห็นความสำคัญในประเพณีและพิธีกรรมย่อมลดลง

5. การเป็นอุตสาหกรรมมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) จะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมหรือชุมชนเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมหรือชุมชนอุตสาหกรรม เพราะการใช้เทคโนโลยีแบบ

เครื่องจักรต่าง ๆ ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากในรวดเร็ว ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อป้อนตลาดการค้าขนาดใหญ่ โดยใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่างและมีการพัฒนาระบบโรงงานมากมายหลายประเภท (จามพิศ สัตย์สงวน, 2540: 7-8)

การเป็นอุตสาหกรรมมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้การใช้แรงงานสัตว์ในการทำเกษตรกรรมเริ่มจะน้อยลง เนื่องจากมีการใช้เทคโนโลยีทางการผลิตมาทดแทน มีการจ้างแรงงานเพื่อการเกษตรกรรม ส่งผลให้พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรเริ่มที่จะสูญหายไป

6. การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ คือ การเจริญเติบโตของโครงสร้างการบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและระบบราชการที่ขยายตัวไปยังท้องถิ่นต่างๆ ของสังคม ระบบทั้งสองทำให้การควบคุมทางสังคมตามประเพณี หรือการใช้กลไกต่างๆ ของท้องถิ่นในการควบคุมทางสังคมลดความสำคัญลง (จามพิศ สัตย์สงวน, 2543: 232)

หน่วยงานและเจ้าหน้าที่จาก 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ เจ้าหน้าที่และหน่วยงานจาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ ย่อมเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเสถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2532: 67) ทำให้ชาวบ้านมีแนวความคิดที่กว้างกว่าเดิมไม่ติดพันกับประเพณีที่เคยปฏิบัติแบบเดิมๆ การขยายความเจริญทางการแพทย์ ทำให้ชาวบ้านละเลยหรือลืมข้อปฏิบัติแบบเดิม เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด พิธีการรำผีฟ้า พิธีการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

7. การพัฒนาระบบคมนาคมมีผลกระทบต่อพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน

การพัฒนาระบบคมนาคม (Modern Community) หมายถึง การพัฒนาและสร้างระบบการคมนาคมขนส่งในรูปแบบต่างๆ เช่น ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ทำให้การติดต่อระหว่างชุมชนเป็นไปด้วยความสะดวก

การพัฒนาาระบบคมนาคมจะทำให้การไปมาหาสู่กันของประชากรในระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นผู้ที่อยู่ใกล้เมืองมักจะได้มีโอกาสรู้เห็นนวัตกรรมใหม่ๆ มากกว่าผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลเสมอ ดังนั้น การพัฒนาาระบบคมนาคมก็จะส่งผลให้คนมีประสบการณ์กับเมืองบ่อยๆ การรับนวัตกรรมก็จะดูง่ายขึ้น (นิยพวรรณ วรณศิริ, 2540: 292) ทำให้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเมือง การรับเอาทัศนคติ ค่านิยม ความคิดใหม่ๆ และรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบชาวเมืองมาใช้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน เช่น ค่านิยมในการจัดงานที่ฟุ่มเฟือย ระยะเวลาในการบวชน้อยลง เนื่องจากเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพมากกว่า

นิยามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. นวัตกรรมทางวัตถุ (Material Innovation) หมายถึง สิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ที่ผลิตโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ รถจักรยานยนต์ รถไถนา เครื่องจักรกล ข้าวพันธุ์เกษตร ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยวิทยาศาสตร์

2. นวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non Material Innovation) หมายถึง ความคิดและพฤติกรรมที่มีคุณลักษณะแตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิมถือว่าเป็นนวัตกรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นขบวนการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการทดแทนของคุณลักษณะไม่ใช่จำนวนและไม่ใช่การเพิ่มหรือการลดลงของปริมาณ (นิยพวรรณ วรณศิริ, 2540: 290)

3. การศึกษา (Education) หมายถึง การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อแก้ปัญหาและก่อให้เกิดความเจริญ (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 84)

4. การเป็นเมือง (Urbanization) หมายถึง สัดส่วนของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองเพิ่มมากขึ้น เขตเมืองเป็นเขตการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีวัฒนธรรมย่อยมากมาย ประชากรในเมืองจะมีความแตกต่างกัน ไม่รู้จักกันเป็นส่วนตัว และจะมีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มีการจำแนกความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ที่อยู่และที่ทำงานของคนในเมืองมักจะแยกกัน การควบคุมทางสังคมมักเป็นทางการ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2540: 8)

5. การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสังคมหรือชุมชนเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมหรือชุมชนอุตสาหกรรม เพราะการใช้เทคโนโลยี

แบบเครื่องจักรต่าง ๆ ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากในรวดเร็ว ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อป้อนตลาดการค้าขนาดใหญ่ โดยใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่างและมีการพัฒนาระบบโรงงานมากมายหลายประเภท (งามพิศ สัตย์สงวน, 2540: 7-8)

6. การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ หมายถึง การเจริญเติบโตของโครงสร้างการบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและระบบราชการที่ขยายตัวไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ของสังคม ระบบทั้งสองทำให้การควบคุมทางสังคมตามประเพณี หรือการใช้กลไกต่าง ๆ ของท้องถิ่นในการควบคุมทางสังคมลดความสำคัญลง (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543: 232)

7. การพัฒนาระบบคมนาคม (Modern Community) หมายถึง การพัฒนาและสร้างระบบการคมนาคมขนส่งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ทำให้การติดต่อระหว่างชุมชนเป็นไปด้วยความสะดวก

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การศึกษา 2 วิธี คือ

1. การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ศึกษาและรวบรวมแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา ห้องสมุดศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

โดยข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้แบ่งเอกสารออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์เยอ

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ

2. การศึกษาภาคสนาม โดยใช้การวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Field Work) เป็นหลัก โดยใช้เทคนิควิจัยดังต่อไปนี้

2.1 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านสำโรงโคเคาะ ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2541 ถึง เดือน มกราคม 2543 เป็นเวลา 1 ปี โดยประมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลในเรื่องของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และเพื่อเข้าใจในวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวบ้านในชุมชน และเพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

2.2 การสำรวจลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมของชุมชน สภาพภูมิอากาศ เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับขนาดของชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ภายในชุมชน สถานที่ต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ร้านค้าต่างๆ ซึ่งเป็นสถานที่ที่คนมาชุมนุมกัน และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ขนาดของบ้าน วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน เครื่องใช้ เครื่องประดับตกแต่งบ้าน สัตว์เลี้ยง จำนวนการถือครองที่ดิน เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อเก็บข้อมูลในด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนกิจกรรมของชุมชน และข้อมูลด้านรายได้และเศรษฐกิจ

2.3 การสำรวจประชากร โดยการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ชื่อ อายุ เพศ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การศึกษา รายได้ ความหนาแน่นของประชากรสถานภาพการสมรส ศาสนา เพื่อจะได้ทราบถึงความแตกต่างและจำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มได้อย่างชัดเจน

2.4 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติ (Genealogies) และทำไดอะแกรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเครือญาติ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ถึงเรื่องระบบครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัว

2.5 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key Informant Interview) เพื่อพยายามเข้าใจชีวิตของคนในชุมชนและค้นหาว่าชาวบ้านทำอะไรกันบ้าง พวกเขาทำอะไรต่างๆ อย่างไร และมีความคิดเกี่ยวกับความเชื่ออย่างไร ผู้ให้ข่าวสำคัญ ได้แก่ ชาวเขอในชุมชน ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ นักธรรม จ้ำ

2.5 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อสอบถามผู้ให้ข่าวสำคัญอย่างละเอียดและลึกหัวข้อเฉพาะที่ต้องการ

2.6 การสัมภาษณ์แบบเปิด (Open end interview) โดยการตั้งคำถามทั่วไปและปล่อยให้ผู้ให้ข่าวพูดอย่างยาวๆ เป็นกันเองและตาม que ผู้ให้ข่าวสนใจ

2.7 การเก็บประวัติชีวิต (The Life History) เป็นการเก็บประวัติชีวิตของผู้ให้ข่าวสำคัญอย่างละเอียดตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับชีวิตของเขา

ด้วย เช่น เรื่องครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ทัศนคติของเขาในด้านต่างๆ เช่น ด้าน การเมือง เศรษฐกิจ การค้าในหมู่บ้าน ศาสนา การเปลี่ยนแปลง และโลกทัศน์ของเขาด้วย

2.8 การสังเกตอย่างมีระบบ โดยใช้กฎเกณฑ์ที่บอกว่าจะสังเกตอย่างไร ซึ่ง กฎเกณฑ์เหล่านี้บอกเราว่าจะมองหาใคร อย่างไร เมื่อไร ที่ไหน และมองหาอะไร การสังเกต อย่างมีระบบช่วยในการตรวจสอบความเที่ยงตรงในข้อมูลของผู้ให้ข่าวเป็นอย่างดี

2.9 การเก็บประวัติชุมชน โดยการหาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน เขตหมู่บ้านสำโรงโคเค่า

2.10 การวิเคราะห์เนื้อหาทัศนคติชาวบ้าน ได้แก่ นิยายปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต คำคม รูปแบบอื่นๆ ของคติชาวบ้าน เช่น การใช้ภาษาแสดง เกมเด็กเล่น เป็นต้น

2.11 การใช้ข้อมูลส่วนตัวของชาวบ้าน เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลที่แน่นอนเกี่ยวกับแบบชีวิต

2.12 การเก็บรวบรวมวัฒนธรรมทางวัตถุและเครื่องมือทางเทคโนโลยี ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยที่เมื่อรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะมีการวิเคราะห์ข้อมูล 2 รูปแบบ ถ้าหากพบว่าเป็นข้อมูลที่เป็นตัวเลขจะเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติอย่างง่าย เช่น การหาค่าร้อยละหรือเปอร์เซ็นต์ และแสดง ในรูปของตารางและแผนภูมิ (Chart) เช่น แสดงขนาด เพศ อายุของประชากร แสดง ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ เป็นต้น ส่วนข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวเลขจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล ในรูปของการพรรณาคความพร้อมยกตัวอย่างประกอบ เพื่อที่จะบรรยายและอธิบายข้อเท็จจริงต่างๆ ตลอดจนการแปรความหมายตามเนื้อหาสาระจากการที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ตามเทคนิคของการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด จากการจดบันทึกและการ สัมภาษณ์บุคคลอย่างใกล้ชิด